

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ČESKOSLOVENSKÝ EXIL V AUSTRÁLII PO ÚNORU 1948

Sonda do života a díla Petra Hrubého

Bakalářská diplomová práce

Autor: Terezie Štrochová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

Olomouc 2013

Čestné prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci zpracovala samostatně na základě uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne.

Podpis

OBSAH

Úvod.....	3
1 Nástup komunismu v Československu.....	6
1.1 Ideologie komunismu	6
1.2 Události února 1948	7
1.3 Únor 1948 z pohledu občana	9
2 Emigrace.....	15
2.1 Odchod z vlasti.....	15
2.2 Důvody odchodů	19
2.3 Život v emigraci	23
2.4 Domov z pohledu exulanta.....	27
3 Petr Hrubý	31
Závěr.....	45
Seznam literatury:.....	47
Seznam pramenů:	49
Resumé	51

ÚVOD

Bakalářská práce je součástí projektu podpořeného Grantovou agenturou ČR, řešeného na katedře historie FF UP v Olomouci. Název projektu zní Československý exil v Austrálii a jeho kultura. Výzkum emigrace a exilu je celosvětově dosti frekventovaným tématem. O osudech československých exulantů je napsáno relativně dost literatury, především pokud jde o exil v USA a západní Evropě, existují publikace i o emigraci a exilu v Jižní Americe. Emigrace a exil v Austrálii českými historiky zatím zkoumán nebyl. Daný projekt představuje v tomto směru začátek systematického výzkumu exilu v Austrálii. Na tuto problematiku se specializuje *Centrum pro československá exilová studia FF UP* v Olomouci, které bylo založeno v roce 1993 díky iniciativě tehdejší Katedry humanitních věd a evropských studií a Katedry historie. Toto specializované pracoviště se nachází na Katedře historie v Olomouci. Buduje se zde Archív československého exilu. Dále se zde shromažďuje další materiál k dané tématice. S tím je spojena i publikační činnost zdejších pracovníků.

V *Centru pro československá exilová studia FF UP* jsou uloženy prameny týkající se Petra Hrubého. Jedná se o záznamy z jeho rádiového vysílání, přednášky v angličtině o kultuře a komunismu nebo jeho osobní korespondence. Mimo pramenné základny k Petru Hrubému se zde nachází i další materiály, které badatelé mohou pomoci osvětlit a pochopit problematiku exilu. V této práci byly využity zejména záznamy z rádiového vysílání Rádia Svobodná Evropa a anglické pojednání o Josefovi Horovi. Podobnou funkci má knihovna samizdatové a exilové literatury *Libri prohibiti* v Praze. Jsou zde uloženy nejen knihy, ale zejména veškerá exilová periodika. Tato sbírka je svým rozsahem velmi cenná. Z této instituce bylo využito především titulu *Hlas domova*.

Z odborné literatury jsem využila texty o emigraci se zaměřením na Austrálii. Pro dané téma byly upotřebeny zejména tyto sborníky: *Češi – národ bez hranic* a *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*. Zejména příspěvek o komunikaci mezi exilem a

domovem má význam z toho důvodu, že tyto dva naprosto odlišné světy o sobě, alespoň částečně, věděly. Zde nalezneme text významné osobnosti české diplomacie i politiky Jaroslavy Moserové, která zde uvedla příspěvek *Vzdálení a blízcí Češi v Austrálii*. Z další odborné literatury bylo použito několik knih Karla Kaplana, který se dlouhodobě zabývá komunistickou problematikou. Největší význam pro danou tematiku mají jeho práce o únoru 1948, například *Nekrvavá revoluce*. Z dalších autorů píšící o problému února 1948 bylo využito i práce Františka Hanzlíka *Únor 1948. Výsledek nerovného zápasu* nebo Oty Hory *Svědectví o puči*. Uvedené tituly osvětlují situaci v Československu v poválečném období, zejména se zaměřují na situaci těsně před rokem 1948 a následným komunistickým převratem. Počátky emigrace osvětluje titul *Odlesky dějin československého exilu* od Jana Filípka. Následnou reakci z komunistické strany, zejména v rámci zabezpečení hranic, kniha Tomáše a Aleny Jílkových *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948 – 1989*.

Práce je analýzou klíčových momentů, které vedly velké množství lidí k odchodu do exilu, následně srovnáním životních podmínek lidí v tehdejším Československu a lidí v exilu, zejména v Austrálii. Život a dílo Petra Hrubého uzavírá celou práci, jedná se o mikrosundu do osudů jednoho z velkého množství exulantů. Petr Hrubý má pro oblast emigrace do Austrálie velmi důležitou roli. Nejen, že zde sám bydlel, ale podílel se i na vydávání některých exilových periodik. Důležitá byla také jeho spolupráce s dalšími exulanty, kterou následně použil nejen do různých tisků, ale i v rámci vysílání Rádía Svobodná Evropa.

Práce je rozdělena na kapitoly a následné podkapitoly. První kapitola se zabývá komunismem jako ideologickým směrem, vliv sovětské verze komunismu na vývoj československého státu a následný únorový puč v roce 1948 pro pochopení odchodu mnoha lidí. Mezi ně patřil i Petr Hrubý. Tito exulanti nesouhlasili s ideologickým a politickým vývojem v tehdejším Československu. Druhá kapitola pojednává obecně o emigraci. Jsou zde

uvedeny důvody odchodů, problémy v novém domově, komunikace mezi domovem a exilem a zejména, jak vnímali exulanti situaci v Československu ze svého nového bydliště. Také se zde nachází i zamyšlení nad tím, jak takové exulanty vnímali lidé, kteří prožili většinu života v totalitním režimu a rozhodli se zde zůstat. Závěrečná kapitola se zabývá částečně životem Petra Hrubého, ale především jeho dílem a názory. V této kapitole byla použita metoda mikrosondy, aby byl lépe pochopen problém emigrace. Petr Hrubý o komunismu přednášel a ve svém díle se touto ideologií dlouhodobě zabýval. Klíčovou institucí pro poznání jeho osobnosti bylo olomoucké *Centrum pro československá exilová studia*, kde se nachází velké množství materiálů, které byly již výše zmíněny. Pro českého čtenáře jsou klíčové *Osudné iluze* a *Nebezpeční snílci. Australská levice a Československo*. Tato díla naznačují, čím se v exilu Petr Hrubý zabýval. Hlavními otázkami této práce jsou důvody jeho odchodu, jak vnímal život v exilu a následnou situaci po převratu.

1 NÁSTUP KOMUNISMU V ČESKOSLOVENSKU

1.1 IDEOLOGIE KOMUNISMU

Počátek roku 1948 změnil politickou situaci v Československu na dlouhá desetiletí. Místo politického boje několika politických stran se zde vytvořil boj mezi jedinou stranou a občany státu. Tou vítěznou stranou se na dlouhou dobu stala KSČ. Poražení obyvatelé se však nechtěli vzdát. Mnoho občanů si raději vybralo odchod do ciziny.

Co je to komunismus? „*Dnešní sovětový režim v Rusku diktaturou je, ale není diktaturou proletariátu podle učení Marxova, nýbrž diktaturou vůdců malé politické strany. Bolševická diktatura je docela zřejmě diktaturou ohromné menšiny; je to oligarchie, oligarchie aristokratická v pravém slova smyslu. Není to diktatura proletariátu, nýbrž diktatura nad proletariátem.*“¹ Toto hodnocení Tomáše G. Masaryka se mi zdá, s přihlédnutím na dobové souvislosti, až prorocké. Jenže to, co věděl politicky činný člověk, neznal obyčejný volič. Navíc tento výrok se spíše hodí na politický komunismus, který se projevil v praxi, než komunismus teoretický. Filozofickou rovinu komunismu nelze v krátkosti představit. Především proto, že neexistuje čistý komunismus. Tento myšlenkový proud se následně dělí na další podskupiny.²

Z obecného hlediska se hovoří o komunismu jako o „*absolutní rovnosti*“.³ Není třeba zdůrazňovat, že mezi teorií a praxí byl značný rozdíl. Za důležitou verzi komunismu pro český vývoj se dá považovat až stalinismus. Objevují se pojmy, které se následně dostávají i do slovníku českého občana. Například kolektivizace, která měla za úkol podříditi rolníky pod totalitní dohled.⁴ Pojmy, které užíváme u nás, jsou v Rusku odlišné, ale mají často podobný princip. Stalinismus se od klasického komunismu liší především v tom, že na konci všech

¹ MASARYK, T. G.: *O bolševictví*. Evropský kulturní klub, Praha 1990, s. 25.

² Dělí se například na marxismus, leninismus a stalinismus, KOTLÁN, P.: *Demokracie ve stínu*. Institut vzdělání SOKRATES, s.r.o., Ostrava 2003, s. 61, 64 a 66.

³ Tamtéž, s. 60.

⁴ Tamtéž, s. 140.

proměn společnosti mělo dojít k tomu, že veškerý lid bude poslušen Stalinovi a jeho nástupcům.⁵

1.2 UDÁLOSTI ÚNORA 1948

V rámci této práce se zaměřím spíše na přímý nástup komunismu k moci. Volby v roce 1946 sice měly výrazný vliv na posílení postavení KSČ v stranickém systému, ale v rámci emigrace se zdá významnější právě situace, která nastala na počátku roku 1948. Co se vlastně stalo?

Prvním mezníkem v kritické situaci se stal problém řešení personálního obsazení na ministerstvu zemědělství.⁶ Obecně se sice může zdát, že tato problematika není příliš důležitá, ale rozdíl mezi obsazením demokratů nebo komunistů na ministerstvu je velký. Každopádně sporných otázek bylo více. Komunisté se pokoušeli zřejmě rozhádat své protivníky. Podařilo se jim dostat demokratické činitele do nejistoty.

Dalším problémem se stala úprava pozemkového vlastnictví. Návrh předložený Ďurišem požadoval vyvlastnění půdy nad 50 ha.⁷ Vyvlastňování půdy by v normálně demokratickém státě nemělo existovat. Nebo jen v případě nutnosti, například pro stavbu komunikací. V případě komunistů se zcela jednoznačně nejednalo o prospěch státu jako takového, ale o směřování politiky tak, aby mohli centrálně řídit a plánovat podniky a celkově hospodářství.

Největším problémem, který nakonec vyvolal demisi ministrů, se stala otázka Státní bezpečnosti. Řešení tohoto sporného bodu už se jeví jako zoufalství demokratických stran.

„Oproti dřívějším kritickým hlasům se již vystoupení nekomunistických poslanců podobalo

⁵ Tamtéž, s. 141.

⁶ KAPLAN, K.: *Pět kapitol o únoru*. DOPLNĚK, Brno 1997, s. 270.

⁷ Tamtéž, s. 274.

*nesoustředěnému útoku, jakoby předem připravenému, tentokrát proti ministru vnitra.*⁸

Celkově otázka Státní bezpečnosti se stala velmi komplikovanou. Tato instituce naprosto nespolupracovala. Takové chování naznačuje, že situace byla opravdu výborně naplánovaná.

„V první řadě k nim patřilo odmítnutí Státní bezpečnosti splnit vládní usnesení z 27. ledna a vydat své agenty-provokatéry k soudnímu stíhání (velení StB své rozhodnutí zdůvodňovalo tím, že oba spadají pod vojenský a nikoliv civilní soud).“⁹ Právní klíčkou se podařilo obejít neuposlechnutí vládního rozhodnutí.

Důležitým faktem pro vývoj situace bylo, že klíčová místa Státní bezpečnosti začala ovládat KSČ.¹⁰ Komunisté dokázali své lidi dosadit různými způsoby. *„V útvarcích bezpečnosti a zpravodajství rozšiřovali komunisté svoje pozice jednak tím, že v nich umisťovali příslušníky své strany, a jednak tím, že dřívější pracovníky získávali do svých řad. Zvláště důležitou formou rozšiřování pozic se stalo zřizování nových útvarů, zcela obsazených komunisty.“¹¹* Ti, co se původně ke komunistům nehlásili a najednou změnili názor, se mohou zdát jako kolaboranti, jenže nevíme, proč a za jakých okolností svůj vztah ke KSČ změnili. Spolupráce mezi Státní bezpečností a politickou elitou KSČ byla velice úzká. Dokonce se zde objevují podněty z Moskvy,¹² což vede k úvahám nad tím, co všechno byla práce Gottwalda a co všechno zařídil Stalin a další politici ze Sovětského svazu.

Vraťme se však k únoru a převzetí moci KSČ. Nekomunistické strany nelibě sledovaly nástup komunistických činitelů do StB. Dohady a napětí, které vzniklo po 13. únoru, ukazují, že demokratické strany neměly dostatečnou sílu, aby komunistům odolaly mnohem razantněji. Bylo sice ustanoveno, že se problém Státní bezpečnosti musí vyřešit, ale bohužel

⁸ Tamtéž, s. 282.

⁹ Tamtéž, s. 287.

¹⁰ KAPLAN, K.: *Nekrvavá revoluce*. Mladá fronta, Praha 1993, s. 120.

¹¹ Tamtéž, s. 121.

¹² Tamtéž, s. 125.

demokraté čekali na to, jak tuto záležitost vyřeší komunisté.¹³ Z dnešního pohledu se to zdá jako nešťastné řešení.

Během několika málo dní se komunistům podařilo zcela totálně zvrátit situaci. 22. února parlament nahradil Sjezd závodních rad.¹⁴ Tento krok už jasně naznačuje, že demokracii docházely síly. 25. únor ukončil marný zápas o demokratický princip ve státě. *„Na Gottwaldovu zprávu čekali v pražských závodech přes pět tisíc ozbrojených příslušníků Lidových milic. Případ, pro který byli připraveni, však nenastal a mezi milicionáři i členy štábů se šířila nespokojenost, že neměli možnost se ‚předvést‘ veřejnosti. Také mezi komunistickými funkcionáři sílil názor, že by bylo účelné demonstrovat sílu strany, ‚ozbrojenou sílu dělnické třídy‘ a zastrašit odpůrce.“*¹⁵ Tyto praktiky měly s demokracií pramálo společného.

1.3 ÚNOR 1948 Z POHLEDU OBČANA

Hlavní příčinou většiny emigrací byl nástup KSČ k moci. Domnívám se, že tento názor je příliš jednostranný. Svět byl po válce. Demokracie mohla zklamat nejen občany, ale i politiky. Mnichovskou dohodu nepodepsali jen fašisté, ale i státy, které se prohlašovaly za demokratické. Největším zklamáním byli zřejmě sami českoslovenští demokrati. Poválečnou i tu únorovou situaci podcenili. *„Zatímco většina vedoucích představitelů národních socialistů trávil sobotní večer na plese v Obecním domě a jiní byli přes víkend mimo Prahu, Gottwald zřejmě nelenil a jednal s jinými představiteli stran, které podaly demisi, aby jimi mohl eventuálně doplnit svou vládu.“*¹⁶ Demokraticky založený volič již musel cítit, že situace

¹³ *Jak to bylo v únoru 1948. Před 60 lety se komunisté dostali k moci.* In: Vláda České republiky. <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/jak-to-bylo-v-unoru-1948--pred-60-lety-se-komuniste-dostali-k-moci-31790/> [citováno 23. 2. 2013]

¹⁴ KAPLAN, K.: *Nekrvavá revoluce*, s. 164.

¹⁵ KAPLAN, K.: *Pět kapitol o únoru*, s. 513.

¹⁶ ORT, A.: *Dr. Edvard Beneš – evropský politik*. Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka na Vysoké škole ekonomické, Praha 1993, s. 212.

spěje do krize. Demise ministrů tyto obavy jen potvrdila. Bohužel se dnes kriticky pohlíží spíše na prezidenta Beneše než právě na ministry, kteří se k demisi odhodlali. Zapomíná se i na naprostou připravenost komunistů. *„Od počátku roku 1948 je možno sledovat v politice KSČ dvě tendence, které se vzájemně prolínaly a doplňovaly. První z nich se vyznačovala snahou vytvořit podmínky pro uchopení moci legální cestou, využitím pozic ve vládě, v parlamentu a v ostatních institucích fungujících v demokratickém státě.(...)Souběžně s tím realizovala KSČ soubor opatření směřujících k vytvoření podmínek pro uchopení politické moci za jakékoli situace.“*¹⁷ Komunisté se díky demokratickým ministrům dostali k moci bez boje. Do čela státu se dostali ústavní cestou, což se dá považovat za důsledek bezmoci demokratů. Sami komunisté by, v případě převzetí moci neústavní cestou, použili v podstatě cokoliv, aby se stali čelnými představiteli státu. *„V armádě připravovali komunisté vybrané vojenské jednotky pod vedením spolehlivých důstojníků, s jejichž použitím v případě potřeby počítali. K zásahu v Praze měly být využity tankové jednotky z Milovic, z Žatce a také škola osvětových důstojníků. Připravovány byly i další vojenské jednotky v jiných posádkách.“*¹⁸ Pro obyčejné lidi bylo možná štěstím, že nedošlo k občanské válce, na druhou stranu získání moci legálně byla pro komunisty větší výhra, než si v dané chvíli uvědomovali. Paradoxně to napomáhá i současné komunistické straně.

Důležitým článkem pro politickou moc se stal i občan. Pokud by voliči neměli zájem v dřívějších volbách o jejich vedení, komunistická cesta za mocí by byla mnohem obtížnější. Někteří lidé si uvědomovali nebezpečí této totalitní strany poměrně brzy. *„Po zkušenostech s komunisty a s činností komunistické strany v Československu již za první republiky jsem přišel k názoru, že na komunistickou stranu se nemůže a nemám dívat jako na normální politickou stranu. (...) Komunistická strana se víc a víc ukazovala, jako strana s přísnou vojenskou disciplínou. (...) Byl to Marx, který neuznával mravnost a vydal heslo, že mravné je*

¹⁷ HANZLÍK, F.: *Únor 1948. Výsledek nerovného zápasu*. PREWON, s.r.o., Praha 1997, s. 213 – 214.

¹⁸ Tamtéž, s. 221.

*jen to, co prospívá proletariátu a že morálka je buržoazním předsudkem.*¹⁹ Pravdou zůstává, že obyčejný dělník Marxovy myšlenky neznal dopodrobna. Jemu stačilo vědět jen to, co se mu líbilo a o víc se nestaral. Ve své podstatě však takový způsob myšlení nelze považovat za zdravý. Jedinec by měl uvažovat o tom, koho volí a proč. Měl by mít argumenty pro a proti. Některým však stačilo, že se dělníci dostanou do vedení a že svým „vykořisťovatelům“ se odvděčí represemi a dalšími nehumanitními prostředky.

Lidé, kteří měli obavy z toho, co může komunistická strana přinést, uvažovali velmi často o emigraci. Často tyto úvahy i zrealizovali. *„Jak už řečeno, nějakých 80 000 lidí dokázalo hranice úspěšně překročit během dvou-tří krátkých let po únoru 1948. Představuje to jen asi půl procenta populace země. Další odhad hovoří přibližně o stejném počtu těch, kteří se o přechod pokusili, ale neuspěli a skončili ve vězení.*²⁰ Pokusy o útěk naznačují nespokojenost s vývojem situace v Československu. Pokud by komunisté nezatarasily hranice, možná by bylo mnohem více uprchlíků. Sami komunističtí politici dokázali z uprchlíků udělat zločince. *„V oficiálních propagandistických portrétech pro československou veřejnost byl emigrant-exulant-uprchlík-utečenec líčen jako živel nespolehlivý, člověk, kterému nikdy nevoněla poctivá práce, flákač, pochybná existence vydělávající si na živobytí pomlouváním režimu.*²¹ Komunisté měli informace o tom, co exulanti v zahraničí dělali. Někteří i publikovali. Z toho usuzovali, že berou peníze za to, že píšou o tom, jak vypadá jejich politika. Skutečně to byly pomluvy nebo jen čistá pravda? Existuje i možnost pravdy smíšené se záměrně upravenými fakty. Dnes nelze už úplně jednoznačně dokázat, kde byla pravda.

Problém nastává i u „Vítězného února“. Komunisté samozřejmě hovoří o legálním převzetí moci. V rámci nahrazení ministrů, kteří podali demisi, možná tomu tak bylo. Jenže

¹⁹ HORA, O.: *Svědectví o puči*. Sixty-Eight Publishers, Corp., 1978, s. 129 – 130.

²⁰ FILÍPEK, J.: *Odlesky dějin československého exilu*. Praha, 1999, s. 43.

²¹ Tamtéž, s. 27 – 28.

činnost, kterou komunisté vyvinuli před 25. únorem, nelze považovat za demokratickou, a už vůbec ne za legální. Zaměřili se mimo jiné i na komunikaci. V této době již existovaly ve větším počtu telefony. Začalo docházet k odposlechům.²² Ačkoliv tyto metody se používají i dnes, nikdy to není zcela zákonné. Narušilo se tím soukromí. Kromě toho docházelo i k jiným podvratným činnostem. „*Vedení KSČ iniciovalo, organizovalo a z velké části i financovalo uskutečnění různých nátlakových akcí, ke kterým můžeme zařadit zejména sjezd delegátů závodních rad a sjezd rolnických komisí. (...) Docházelo i k případům fyzického násilí, zatýkání a zabránění vstupu „reakčním“ úředníkům na jejich pracoviště i k domovním prohlídkám, které prováděla Státní bezpečnost.*“²³ Tyto metody mají k demokracii opravdu hodně daleko. Znamená to, že „legálnost“ převzetí komunistické moci je spíše klam. Na politické scéně sice došlo k poklidnému vystřídání, ale v běžném životě se situace zdála mnohem složitější a nebezpečnější. Tyto praktiky mohly být posíleny armádou. Ta naštěstí celou dobu byla „jen“ v pozoru.²⁴ Absence armády nakonec zdání legálnosti podporuje zřejmě nejvíce.

Někteří lidé hovoří o tom, že od chvíle, kdy převzali moc komunisté, začalo být špatně.²⁵ Domnívám se, že začalo být zle již před únorem 1948. Výše uvedené skutečnosti nasvědčují tomu, že komunistické praktiky se používaly již dříve, než si mnoho lidí myslí. Komunisté, však před svým vítězstvím, dokázali svou protistátní činnost skrývat. Své totalitní metody ještě neprováděli tak často a v tak rozšířené míře jako v pozdějších letech.²⁶ V tuto chvíli se to zdá jako logické. Pokud by svou činnost vytvářeli příliš nápadně, jejich postavení by bylo mnohem komplikovanější.

²² HANZLÍK, F.: *Únor 1948*, s. 214.

²³ Tamtéž, s. 218.

²⁴ Tamtéž, s. 220.

²⁵ HORA, O.: *Svědectví o puči*, s. 129.

²⁶ Například politické procesy, které vedli i proti vlastním lidem, Rudé právo, 20. listopad 1952, č. 310, r. 33, s. 1.

Nejdůležitějším aspektem pro vývoj v Československu, a především pro KSČ, byla podpora Sovětského svazu. Klement Gottwald tuto podporu několikrát v tisku vyzdvihoval: „*J. V. Stalin je vůdcem Všesvazové komunistické strany (bolševiků), která je předvojem a vůdčí silou pracujícího lidu Sovětského svazu, jakož i předvojem komunistických a dělnických stran celého světa. Všechna vítězství a všechny vymoženosti sovětského lidu jsou výsledkem úsilí bolševické strany.*“²⁷ Tisk nelze opomenout. V dané době byl významným komunikačním médiem. Vliv na jedince určitě podobné články bezpochyby měly. Tento úryvek dává jasně najevo, komu patří poděkování za převzetí moci komunistů u nás. Spolupráce se Sovětským svazem vznikla mnohem dříve. Kromě přátelství KSČ s tímto bolševickým státem vzniklo i „sblížení“ s prezidentem Benešem. To však vzniklo kvůli politické situaci, nikoliv z přesvědčení.

Do jaké míry prezident Beneš ovlivnil situaci v Československu? Myslím, že je třeba si uvědomit, jak moc může prezident ovlivnit politický vývoj. Beneš byl v jiné situaci než většina československých prezidentů. Zrada v Mnichově, naprostá beznaděj a ztráta víry v západní státy vedly zřejmě Beneše k podpisu smlouvy se Sovětským svazem v roce 1943.²⁸ Obvinít však Beneše z toho, že se KSČ podařilo dostat k moci je zjednodušení situace. Sám prezident si uvědomoval těžkost situace. Měl strach z občanské války a důsledků pro občany státu.²⁹ Avšak domnívám se, že v jistých okamžicích situaci domýšlel dál než jiní demokratičtí politici oné doby. Příkladem může být tato situace: „*Prezident odmítal přijmout ministry, kteří podali demisi, a dlouze se radil s předsedou vlády, který se opíral jak o podporu své strany, tak i odborů a do jisté míry i sociální demokracie, která se k demisi nepřipojila.*“³⁰ Demise ministrů nebyla úplně rozumná, na druhou stranu, nikdo dnes nemůže zcela jistě odhadnout, co by se dělo, kdyby museli komunisté použít ozbrojené složky.

²⁷ Vyjádření Klementa Gottwalda, Rudé právo, 6. říjen 1952, č. 266, r. 33, s. 1.

²⁸ LIŠKA, V.: *Causa Edvard Beneš*, FONTÁNA, Olomouc 2005, s. 185.

²⁹ HANZLÍK, F.: *Únor 1948*, s. 221 – 222.

³⁰ ORT, A.: *Edvard Beneš – evropský politik*, s. 211.

Prezident dospěl k závěru, že „*nekomunistické strany prokázaly naprostou slabost, vnitřní nepevnost a neschopnost svého vedení...*“³¹ Avšak i on udělal mnoho chyb, ale jako jedinec by situaci těžko zvrátil. Bojoval by sám proti straně KSČ a ozbrojeným složkám nejen československého státu, ale také Sovětského svazu. Prezident v době převratu nebyl již stejným mužem jako dříve. Léta přibývala a sil ubývalo. Přežil dvě světové války. Obě jako aktivní politik. Za tu dobu měl již zkušenost s nacistickou stranou a částečně i s ruskými bolševiky. V době „Vítězného února“ byl „*jediným demokratem v zemi, kterému připadá povinnost zachraňovat demokracii.*“³² Z pohledu dnešního pozorovatele to téměř vypadá, že on mohl za vše, co se stalo, protože se mu nepodařilo zachránit demokracii. Na vině se však podílejí stejně tak demokratičtí ministři. Do jisté míry snad i západní státy, které byly ochotny jednat se Stalinem. Otázkou zůstává, co by se dělo, kdyby demokratické státy se Sovětským svazem nejednaly. Na tyto otázky odpověď již nenalezneme. Stejně tak nelze označit jednoznačně Beneše za viníka.

³¹ KAPLAN, K.: *Poslední rok prezidenta*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 42.

³² Tamtéž, s. 54.

2 EMIGRACE

2.1 ODCHOD Z VLASTI

Než zde bude psáno o vlastním odchodu do ciziny, domnívám se, že by bylo vhodné vysvětlit rozdíl mezi emigrantem a exulantem. Laik si může myslet, že tyto pojmy mají stejný význam. Rozdíl v těchto pojmech relativně dobře vysvětluje na své stránce Petr Pithart. „*Exil je místo, kde se myslí na domov, kde se pro něj pracuje, kde se pro něj bojuje, a tedy i umírá. Smyslem exilu je domov, ovšem domov jako vzdálená starost, nikoli jako sladká samozřejmost, která je všude kolem. Exil je svým způsobem denní snění o nedostupném domově. Exulant přece nový domov nehledá. To všechno mezi kulisami, v cizí krajině, mezi lidmi mluvícími cizími jazyky.*“³³ Zatímco emigrant je někdo, komu se ve vlasti nedaří a svobodně se rozhodne odejít za lepší práci či životem do emigrace. Petr Pithart také na své stránce naznačuje, že se hovoří o tom, že někdo emigroval, nikoliv „exiloval“.³⁴ Možná proto se tyto dva pojmy mohou jevit významově stejné. Zjednodušeně řečeno, emigrant odchází ze svobodného rozhodnutí a exulant byl k takovému rozhodnutí donucen. Většinou se chtěl vrátit.

Odchod do exilu musí být velice bolestivý. Platí to z psychického hlediska, kdy jedinec musel opustit nejen svou rodnou vlast, ale častokrát i rodinu. Fyzické potíže poznali jen někteří. „*Již krátce po únorovém převratu v roce 1948 byly vydány předpisy omezující přístup obyvatelstva ke státní hranici. Byla nařízena přísná kontrola osob a motorových vozidel na silnicích vedoucích ke státním hranicím a zakázán vstup do pohraničního pásma osobám,*

³³ PITHART, P.: *Exil a emigrace odchody a návraty* (20.1.2003).

In: http://www.pithart.cz/archiv_textu_detail.pp?id=189 [citováno 13. 4. 2013].

³⁴ Tamtéž.

kteří tam nebydlí nebo tam nemají trvalé zaměstnání. Hraniční přechody byly opatřeny zábranami. ³⁵ Ohraničení platilo pro všechny. Někteří utekli bez potíží, někteří byli chyceni a zavřeni. Další sice utekli, ale s řadou problémů. ³⁶ Nesouviselo to jen se samotným útekem, ale také s těmi, kteří zůstali doma. Kvůli svým příbuzným, kteří opustili vlast, museli snášet útrapy. ³⁷

Přechody přes hranice musela odůvodnit i vládnoucí strana. Samozřejmě, že její verze byla značně upravena k jejímu vlastnímu prospěchu. O tom svědčí i občasné zprávy v tisku: „Mezi uprchlíky z Československa jsou mezi fašistickými nepřáteli také lidé svedení, kteří se domnívali, že na Západě je čeká blahobyt. ‚Bez amerického bouráku se domů nevrátíme‘ – tak nám líčí náladu uprchlíků při překročení hranic jeden z nich, který nyní varuje před jakýmkoli ilusemi o západní ‚svobodě‘“. ³⁸ Nelze pochybovat o tom, že strana chycené uprchlíky přesvědčila svými prostředky, jak moc jejich rozhodnutí nebylo správné. Varování v tisku zní celkem mírumilovně. Skutečnost se zdá mnohem smutnější. Někdy se o plánovaném útěku mohl komunistický politik dozvědět díky svým nedemokratickým praktikám. Poté nastražil na nebohého nespokojence past. „Uprchlíci byli po několikahodinové strastiplné cestě v noci a v neznámém terénu přivedeni na planinu, kde stály drátěné překážky. „Převaděč“ jim nařídil ležet, a vodil je „za čáru“ po jednom. Na dostatečně odlehlém místě měl na stromě pověšenou sekeru a uprchlíky zabíjel.“ ³⁹ Tento způsob odstranění „nepřátel státu“ se samozřejmě běžně nezveřejňoval. Přesto se nepodařilo tyto brutální metody zcela utajit. „Těla obětí byla házena do opuštěné šachty. Když se akce nakonec provalila, bylo tam nalezeno na 72 pozůstatků. (...)Podle zpráv z roku 1968 byl onen

³⁵ JÍLEK, T. – JÍLKOVÁ A.: *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948 – 1989*. Miloš Uhlíř – Baset, Praha 2006, s. 19

³⁶ Například příběh bratrů Mašínů. Domnívám se, že hodnotit jejich útek není správné, protože se nikdo z nás neocítl v jejich situaci. POLÁKOVÁ, L. – NAVARA, L.: *Příběhy železné opony: Chytněte ty Zátopy*. In: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221012/> [cit. 28. 1. 2013].

³⁷ Již ve zmíněném příběhu bratrů Mašínů se to týká například jejich matky, tamtéž.

³⁸ Rudé právo, 16. říjen 1949, č. 244, r. 30, s. 7.

³⁹ FILÍPEK, J.: *Odlesky dějin československého exilu*, s. 46.

díl s pozůstatky 72 obětí jen jedním místem z mnoha podobných.“⁴⁰ Počet obětí se tím značně zvyšuje. Nevím, do jaké míry ti, co opouštěli vlast, tušili, co všechno je strana schopna udělat či ne. Nesmí se však zapomínat na to, že bylo krátce po válce, kde nacisté prováděli podobné nelidskosti a lidé zřejmě tušili, že komunističtí politici a jejich lidé mohou být schopni podobných činů.

Kdo vlastně do emigrace odcházel? „*Od počátku se z pouňorové emigrace vyčleňovali lidé, kteří se zabývali politickou činností, odbojem proti komunistickému režimu. Vytvářeli dvě skupiny. V první byli ti, pro které se politická činnost stala hlavním zdrojem existence, představovali však malou část emigrantů, šlo vlastně jen o několik jedinců. Do druhé patřili ostatní, kteří se politicky angažovali vedle svého zaměstnání, zastávali funkce nebo byli aktivními členy v početných emigrantských organizacích. V první skupině převažovali vedoucí funkcionáři nekomunistických stran v letech 1945 – 1948, ve druhé byli ponejvíce nižší funkcionáři nebo veřejní činitelé bez stranické příslušnosti.*“⁴¹ Z toho by se mohlo zdát, že do exilu především odcházeli politicky aktivní lidé. Samozřejmě, že museli odejít mezi prvními, pokud si chtěli zachránit život. Pozdější politické procesy ukázaly, že se strana nebojí jít i proti vlastním lidem, natož pak proti lidem s naprosto odlišným názorem.

Dalšími ohroženými lidmi se stali zejména vojáci. Komunisté potřebovali loajální armádu, která bude vykonávat jejich rozkazy spolehlivě. Smutným faktem zůstává, že mezi těmi, kdo museli odejít do exilu, byli i lidé, kteří ve válce bojovali za svobodu československého státu.⁴² Paradoxně svobodu vybojovali, ale ne na dlouho a následně sami museli znovu bojovat. Tentokrát o své životy. Nejdříve však byli ze svých míst a funkcí odstraněni, další museli zápasit o svou existenci. „*Výsledkem pouňorové ‚očisty‘ bylo*

⁴⁰ Tamtéž, s. 47.

⁴¹ KAPLAN, K.: *Pouňorový exil 1948 – 49*. Dialog, Liberec 2007, s. 33.

⁴² HANZLÍK, F. – KONEČNÝ, K.: *Čs. vojenský exil pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*. Univerzita obrany, Brno 2009, s. 33.

*propuštěno 2 965 důstojníků z celkového počtu 13 366.*⁴³ Samotná ztráta zaměstnání není příliš veselá záležitost. Ovšem to se vedle některých jiných „bezpečnostních“ prostředků zdá lepší variantou, což ovšem dlouhodobě nemůže fungovat, pokud chce jedinec uživit rodinu. *„Odstranění vojáků z armády nebylo jedinou formou perzekucí. Zakrátko přišly mnohem brutálnější metody perzekuce – zatýkání, mučení a zmanipulované justiční procesy, jejichž výsledkem byly v krajních případech také justiční vraždy.*⁴⁴ Nejznámějším případem perzekuce se stala tragédie Heliodora Píky.⁴⁵

Tyto praktiky se netýkaly jenom vojáků. Pár let po válce se tento nevděk vůči těm, kteří své životy nasazovali v zájmu zachování státu, zdá až příliš silný. Vedoucí strana však vnímala tuto situaci zcela jinak. Jejich činnost začala mnohem dříve než v únoru 1948. Zdá se, že nevěřili zcela ani vlastním lidem. Odposlouchávali mimo jiné i generála Svobodu, který se sice nějakou dobu tvářil jako nestraník, ale jeho sympatie ke komunistům jsou patrné především z toho, že se později stal prezidentem nedemokratického státu.⁴⁶

Paradoxem emigrací se stal odchod lidí do oblasti totalitního režimu. Československu sice mnoho občanů ubylo, ale přicházeli zde uprchlíci z jiných zemí, takže úbytek obyvatelstva nebyl tak radikální. Proč však někteří dobrovolně odcházeli žít do totality? Především se to týká řeckých občanů, kteří nemohli zůstat v Řecku kvůli občanské válce. *„Jádro řeckého exilu tvořili příslušníci poražené Demokratické armády Řecka, s nimiž přicházeli lidé evakuovaní z oblasti pohoří Gramos v blízkosti albánských hranic. Patřili k němu také Řekové a Makedonci vyhoštěni z Jugoslávie a levicově smýšlející osoby, které po vítězství monarchistické armády opouštěly Řecko z obav před perzekucí nebo kvůli zásadnímu nesouhlasu s nastoleným režimem. Nedobrovolně se mezi emigranty ocitli i zajatci, kteří padli do rukou komunistické Demokratické armády Řecka a byli internováni v Albánii, odkud pak*

⁴³ Tamtéž, s. 34.

⁴⁴ Tamtéž, s. 35.

⁴⁵ ALBRECHT, J.: *Můj otec generál: Milan Píka*. In: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10213309129-muj-otec-general/409235100021003/> [cit. 31. 1. 2013].

⁴⁶ HANZLÍK, F. – KONEČNÝ, K., *Čs. vojenský exil*, s. 41.

byli převezeni do Československa transporty v zimě 1949.⁴⁷ O tom, že život v Československu nebyl příliš příznivý, není třeba pochybovat. Avšak v tomto případě se nedá jednoznačně určit, jestli byl život pro ně horší nebo lepší. Pro některé, zejména levicově smýšlející, se jednalo o menší zlo. Pro zajatce, kteří se zde dostali nedobrovolně, to muselo být asi opravdu nepříjemné. „(...)Politici zde byli pod pečlivým dozorem a v situačních zprávách byla průběžně vyhodnocována míra jejich politické angažovanosti a možnost využití.“⁴⁸ Překvapivě se vraceli i Čechoslováci. Například případ Lva Sychravy dokazuje, že komunisté vedli politiku „cukru a biče“. Už jeho útěk byl víc než dobrodružný. Následně se mu v emigraci nedařilo a tak se nakonec vrátil do vlasti. Při návratu ho sice komunisté ubytovali v luxusním hotelu, ale později mu odmítli vrátit jeho vilu. Jeho osud je velmi prazvláštní.⁴⁹ Byl zde uveden jako příklad toho, že emigrace nebyla vždy cesta k lepšímu životu, ale jeho návrat do totality ukazuje, že takové rozhodnutí nebylo zcela správné.

2.2 DŮVODY ODCHODŮ

Co však vedlo k odchodu lidí, kteří se politicky neangažovali a nebyli součástí bezpečnostních složek? Důvody byly různé. Například mladí lidé neměli šanci studovat, starší lidé nemohli pracovat bez problémů, obavy z perzekucí nebo z udání.⁵⁰ Odcházeli příslušníci různých věkových i třídních skupin. „(...)Vedle nich odešly tisíce lidí, kteří nechtěli sdílet komunistický útlak, jako novináři, vědečtí pracovníci, duchovní, studenti, ale také

⁴⁷ OLŠÁKOVÁ, D.: *V krajině za zrcadlem. Politici exulanti v poúnorovém Československu a případ Aymonin*. In: Soudobé dějiny, č. 4, r. XIV, 2007, s. 726.

⁴⁸ Tamtéž, s. 740 – 741.

⁴⁹ Dokonce kritizoval emigrantskou činnost. Otázkou zůstává, jestli jeho názory nebyly vynuceny komunistickým režimem. Více zde: PERNES, J.: *Lev v kleci. Návrat Lva Sychravy z emigrace v roce 1955*. In: Soudobé dějiny, č. 4, r. XIV, 2007, s. 607 – 650.

⁵⁰ ULČ, O.: *Profil a motivy uprchlíků poslední komunistické vlny*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu*. Univerzita Karlova, Praha 2000, s. 34. Autor příspěvku prováděl anketu, z které vyplynuly tyto výsledky. Největší návratnost dotazníků s odpovědí měl z Austrálie (50%)

podnikatelé, živnostníci a mnozí dělníci.⁵¹ Odchod dělníků může být pro někoho překvapením, protože KSČ měla být stranou především pro tuto skupinu obyvatel.

Vraťme se k mladým lidem. Může existovat námitka, že o politice a totalitě toho mnoho nevěděli. Jejich odchod se dá považovat za jistou formu dobrodružství. Pro některé to jistě platilo, ale nikoliv pro všechny. O jisté dobrodružství šlo však pro každého uprchlíka. Co vedlo mladé lidi k odchodu? Již zde byl zmíněn problém v zaměstnání nebo komplikace při studiu. Nelze opomenout ani to, že si mladí lidé ještě velmi dobře pamatovali nacistickou tyranii. To byl i důvod pro odchod Petra Hrubého.⁵² Kromě toho, že mu vadila totalita jako taková, odmítal žít život ve lhaní a předstírání lhostejnosti ke straně, které si zřejmě nevážil. Na veřejnosti se dokonce hádal i s jedním ze straníků, takže tušil, že mu ani nic jiného než odchod nezbývá.⁵³

Petru Hrubému se podařilo i relativně dobře utéci. Každý uprchlík nemusel nutně zápasit o život, jak by se mohlo jevit. Příklad Petra Hrubého ukazuje, že někdy stačí být ve „správnou dobu na správném místě“. Jak se tedy podařilo doktoru Hrubému odejít bez ohrožení na životě? *„Měl jsem štěstí. Mohl jsem odejít legálně. Ve švýcarské Ženevě tamní komunisté – to jsem tehdy o nich netušil – uspořádali kurz pro pracovníky, kteří se věnovali dětem poškozených válkou. Naše trojice, která měla na svědomí Týden dětské radosti, Zdeňka Frydrychová, Luděk Kubička a já, se do kurzu přihlásila. Zdeňce a Luděkovi se pozvání dostalo, ale mně ne. Po příjezdu do Ženevy se jim podařilo přesvědčit pořadatele, že mě mají také pozvat, a tak jsem po čtrnácti dnech bojů o pas a o doložku ministerstva vnitra mohl odjet za nimi do Ženevy.“*⁵⁴ V zmíněném úryvku se o ohrožení na životě sice nehovoří, ale pokud odjel legálně, nebyl zatím důvod ze strany komunistů vytvářet teror. Soudruzi

⁵¹ TRAPL, M.: *Česká politická emigrace ve 20. století (1914 – 1989)*, tamtéž, s. 39.

⁵² Petr Hrubý se narodil v roce 1921. V době odchodu v roce 1948 mu bylo 27 let. V Československu přerušil studia na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a začal i ukončil studia v Ženevě, kde také získal doktorát mezinárodních vztahů. HRUBÝ, P. – KOSATÍK, P. – POUSTA, Z.: *Rozchod 1948. Rozhovory s českými poúnorovými emigranty*. Univerzita Karlova, Praha 2006, s. 158.

⁵³ Tamtéž, s. 143.

⁵⁴ Tamtéž, s. 145.

předpokládali jeho návrat. Vzhledem k tomu, že se tento druh uprchlictví nestal ojedinělým, začalo být problémem jezdit do ciziny. Petr Hrubý hned v první větě řekl, jak to skutečně bylo. Měl skutečně štěstí. Kdyby se o tento druh útěku pokusil později, asi by tak lehce neodešel. Jeho životem v exilu se bude tato práce zabývat později. Otázkou zůstává, co by se stalo, kdyby neodešel. V současné době se objevují lidé, kteří tyto útky hodnotí značně negativně. Ve stylu „my jsme neutekli a režim jsme přežili“, ale za jakou cenu? Dokázal by Petr Hrubý stejné věci, i kdyby zůstal v komunistickém Československu? Nebo by se stal typickým českým člověkem komunistické průměrnosti, kterému bylo celkem jedno, co se děje, hlavně, že má kde pracovat, bydlet a co jíst? Hodnotit toto rozhodnutí není zcela správné, protože generace narozená v době pádu komunismu o tom ví velmi málo. Literatura sice zprostředkuje dobovou atmosféru, ale badatel, který se tím zabývá, nezažil strach a problémy, které tento režim přinášel. Ti, co zůstali, museli mít jistou dávku odvahy, stejně tak i ti, co odešli, protože ne každý jedinec se dokáže novému prostředí v cizině přizpůsobit.

Osudů podobných tomu, který prožil Petr Hrubý je mnoho. Otázkou zůstává, jak se na svůj odchod dívali sami exulanti. Samotný strach z odchodu byl zřejmě menší než strach žít v komunistickém režimu. „*Jediné existující a převažující vědomí toho, že tam budu svobodný, tam nebudu v nebezpečí pro neopatrné slovo nebo životní styl, kterému jsme uvyklí. Existující myšlenka je jen jak bezpečně překročit hranice, a jen veliké prázdno o tom, co vše nastane, až bude hranice úspěšně překročena.*“⁵⁵ Možná se takové dívání na problém může zdát naivní, nikdo nemohl tušit, co se stane, až bude uprchlík za hranicemi. Zvyknout si na nové prostředí, nový jazyk, nové zvyky a hlavně vyrovnat se s tím, že ztratili domov a někdy i blízké na mnoho let. Někdy se už možná ani neshledali, protože totalita trvala déle, než si mnoho lidí myslelo. Jak se s tím lidé vyrovnávali? „*Myslím, že nejsem mezi krajany sama, která trpí známým syndromem rozpolcenosti mezi láskou k oběma domovům. Časy totality, kdy nebylo*

⁵⁵ FILÍPEK, J.: *Odlesky dějin československého exilu*, s. 43.

na návrat do rodné země ani pomyslení, jsou už zaplat'pánbůh dávno za námi. Tehdy neměl emigrant na nějakou nostalgii a stesk po domově nárok.⁵⁶ Rozpolcenost se zdá být skutečně velkým problémem. Člověk neví, kam patří. Lidé chtějí jistoty. Lidem se po domově určitě stýskalo, ale nezbývalo nic jiného než se tohoto pocitu zbavit, protože by se jejich životy staly téměř nesnesitelnými. Myslím si, že když se má člověk dobře, že si zvykne na všechno. Někdy si však musí zvyknout i na to špatné kolem, jako v případě lidí, kteří museli v totalitním Československu zůstat.

Jak bychom však dnes měli pohlížet na ty, co se rozhodli odejít? Rozhodně si myslím, že by neměl nikdo nikoho odsuzovat. Ti, co odešli, by neměli mít za zlé těm, co zůstali, protože museli bojovat s komunistickým režimem dennodenně a mnohokrát to nebylo nic lehkého. Sami uprchlíci se v exilu snažili sice taky často upozorňovat na totalitní zřízení u nás a obecně na celém světě, ale měli to mnohem jednodušší, když nebyli v novém domově pod dohledem StB. Ti, co zůstali, by neměli exulantům tvrdit, že jejich rozhodnutí bylo sobecké. Jejich kritika se může zdát sice jako oprávněná, ale nikdo neví, jak by jedinec skončil, kdyby neutekl. Bojovat o holý život se někdy musí i tím, že člověk uteče. Proč položit život za budování socialistické společnosti, když s tím jedinec nesouhlasí? Co si skutečně myslet o Čechách, kteří emigrovali a i v současné době zůstávají tam, kde odešli? Patří ještě do kolonky „Češi“? „Češi, kteří překročili jednou svůj práh a dokázali žít jinde než ve své rodné zemi, jsou skutečně bez hranic. Patří do světa. S Českem zůstanou však navždy spojeni pomyslnou pupeční šňůrou, silou odkazu Komenského a dalších českých emigrantů, tou, která svým vnímavým synům a dcerám dala do vínku navíc schopnost odvážit se odpoutat od svých hranic. Dala jim křídla rozletět se do neomezených dálek za neomezenými možnostmi, protože pochopili, že je ještě něco cennějšího než pojmy národ a stát v lidském životě tak vzácném, tak

⁵⁶ SEMENOV, B.: *Odvaha odpoutat se od svých hranic*. In: Brouček, S.: *Češi – národ bez hranic*. Výběr textů a diskuse ze semináře k problematice národního vědomí Čechů žijících v zahraničí. Etnologický ústav AV ČR, v. i., Praha 2011, s. 83.

*krátkém: a tím něčím je a priori pojem svoboda.*⁵⁷ Nevím, jestli mohu s touto úvahou souhlasit, protože o svobodu lze bojovat i v domácím prostředí. Odchod lze považovat i za projev slabošství, strach se vzepřít režimu. Stejně tak ho lze považovat za jistý druh odporu. Těžko říct k čemu se přiklonit, protože každý exulant svůj odchod vnímal zcela odlišně.

2.3 ŽIVOT V EMIGRACI

V novém prostředí začal pochopitelně i nový život. Někdy se jednalo o nelehké začátky. *„Když jsme přijeli v červenci do Anglie v roce 1951, začal jsem pracovat nejdříve jako tovární dělník. Pracoval jsem v továrně na cement, potom v gumárně a nakonec jsem byl zaměstnán u londýnských dopravních podniků, v podzemní dráze.*⁵⁸ Pokud se jednalo o člověka zvyklého manuálně pracovat, pak si myslím, že tento exulant žil zcela běžný život. Jenže pokud musel manuálně pracovat člověk s vysokoškolským titulem, možná se cítil úplně jinak. Na druhou stranu získal svobodu, po které toužil. Tato práce se leckdy stala jen dočasnou záležitostí.⁵⁹

Problém s prací byl víceméně až druhotný. Tím prvním se stalo hledání nového domova. Někteří exulanti sice utekli do určité země, ale pak se rozhodli, že odejdou jinam. Většinou se tak rozhodovali v uprchlických táborech. *„(...) Každý uprchlík byl sice přijat do utečeneckých táborů, živen a ubytován. Bylo však třeba najít si nový domov, dále na západě.*⁶⁰ Takové rozhodnutí bylo zcela krizové, ale v táboře pro uprchlíky zůstat dlouhodobě nemohli. Rozhodovali se nejspíše podle možnosti uplatnění. Většinou uprchlíků to táhlo spíše na Západ. Z praktického hlediska nebylo toho mnoho, co by je mohlo táhnout na

⁵⁷ Tamtéž, s. 83.

⁵⁸ Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. HRUBY, P.: *Czechs and Slovaks 272. Some news and reports from Czech exile papers in Australia.* In: Radio Free Europe, karta 3, Hlas domova č. 8, Pacific č. V 1, May 24, 1955, s. 4.

⁵⁹ Tamtéž, *Czechs and Slovaks 256*, September 28, 1954, s. 5 – 6.

⁶⁰ Tamtéž, Hruby, P.: *Czechs and Slovaks in the West*, April 16, 1951, s. 1.

Východ. Výběr odchodu do Austrálie byl mnohem složitější než do jiných oblastí. Austrálie se nachází mnohem dál než jiná místa, kam se odcházelo.⁶¹ Nejhorším faktorem pro všechny byl především ten, že nikdo nevěděl, jak dlouho zde budou muset žít. Zvláště pro ty, kteří museli manuálně pracovat a měli vysokoškolský titul, tento úděl nebyl příliš jednoduchý. „*Je zajímavé, že pokud jsem tam mluvila s jednotlivci z této imigrační vlny, prakticky všichni přiznávali, že když odcházeli z Československa, tak věřili, že odcházejí nanejvýš tak na šest, osm let, že snad ten nesmysl nemůže trvat déle. Teprve po maďarských událostech se smiřovali s tím, že to je pro celý život.*“⁶² Pokud se jedinec těšil domů a náhle zjistil, že se toho možná ani nedožije, pak mohla přijít skutečná krize. Stesk po domově se zdá být velmi těžkou zkouškou. Avšak těmto lidem nezbývalo nic jiného než to zvládnout. Návrat domů byl prakticky nemožný. Komunisté by jejich odchod náležitě potrestali. O to nikdo nestál.

V rámci nového života si mnoho lidí muselo zvyknout na rozdílný způsob života. Kdo si nezvykl, nemohl zůstat. Pro mnohé tyto novoty asi nebyly úplně jednoduše přijatelné. „*(...) To, co se v Evropě pokládá za něco neobvyklého je zde naprosto samozřejmé a naopak. Vezměte si na příklad zdejší ženy. Na ulici si bez uzardění kroutí a kouří cigarety, čekají-li na tramway nebo na autobus. Většinou nosí brýle a mají falešný chrup. To zde není žádná zvláštnost, neboť falešné zuby jsou u Australanů úplnou epidemií.*“⁶³ Žena v dané době neměla takové postavení jako dnes a mnohé (zejména muže) asi hodně šokovalo, když je viděli kouřit. Pokud by se jim to zdálo v pořádku, asi by tuto skutečnost nezveřejňovali. Z toho v podstatě vyplývá, že ačkoliv toužili sami po svobodě, některé svobody a snad i rovnost muže a ženy, byla některým lidem stále cizí. Především současnému člověku se tento jev může jevit až komický, protože dnes kouří všichni a všude.

⁶¹ MOSEROVÁ, J.: *Vzdálení a blízcí Češi v Austrálii*. In: Hrubý, K. aj. *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*, Symposium o českém vystěhovalectví, exulanství a vztazích zahraničních Čechů k domovu Praha, Univerzita Karlova, 2000, s. 136.

⁶² Tamtéž, s. 137.

⁶³ Centrum pro československá exilová studia FF UP, *Czechs and Slovaks in the west no 57*, January 16, 1952, s. 6.

Další problém, který by možná mnoho lidí ani nenapadl, se stal v rámci boji s komunismem i v Austrálii. „*Tři českoslovenští studenty pod jmény Vondra, Martin a Bárta vydali v Cambeře brožůrku, nazvanou „Free Message to Young Australian Men and Women“.* Varují v ní účastníky komunistického sjezdu mládeže v Sydney a celou australskou veřejnost před komunismem a uvádějí dobře volené příklady z dnešního Československa.“⁶⁴ Komunismus skutečně ohrožoval i místa, kde by to možná málokdo čekal. Tato osvěta rozhodně měla smysl. Navíc exulanti, kteří před komunismem odešli, rozhodně nechtěli, aby v jejich nové vlasti se dostali do stejné situace jako v domovském státě. Těžko se dá uvažovat o tom, jestli by komunismus v Austrálii byl podobného charakteru, jako ten v Československu. Sovětský svaz byl daleko. Jenže poblíž Austrálie se nachází Čína, Vietnam, Laos nebo Korea. Asi by se jednalo o mírně odlišnou situaci, ale pro člověka stojícího o svobodu byl tehdy komunismus nepřístupný v jakékoliv podobě.

Mnoho lidí, kteří odešli, se snažilo australskému prostředí rychle přizpůsobit. Především pak u svých dětí se snažili, aby se zbavili některých problémů, které sami prožívali. „*Ve snaze zapomenout, odkud přišli, protože nebylo návratu, musely být spáleny mosty. Ze strachu, aby děti neměly akcent, aby byly pravými Australany, se stalo, že se česky nenaučily a dnes to rodičům vyčítají. Rodiče toho litují a sami jsou rozpolcení.*“⁶⁵ Nebylo divu, že tito lidé se takto chovali. Výčitky dětí byly zbytečné. Děti neznaly, v jaké situaci se jejich rodina v době odchodu nacházela a tak někomu něco vyčítat není zcela správné. V tomto případě je otázka, čím se tyto děti cítily být, jestli Čechy nebo Australany. V rámci toho, že děti rodičům vyčítaly, že jim nepřístupnili češtinu, by se mohly považovat za Čechy. „*Na základě názvu svého časopisu často zkouším krajany, do jaké míry se cítí být Čechoaustralany a do jaké míry Australany. Že by správně měli odpovědět fifty-fifty je jasné,*

⁶⁴ Tamtéž, HRUBY, P.: *Czechs and Slovaks in the west (92). The end of the trip to Australia, several news and a letter from England*, May 20, 1952, s. 6.

⁶⁵ MOSEROVÁ, J.: *Vzdálení a blízcí Češi v Austrálii*. In: Hrubý, Karel aj Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. s. 137.

*ale v životě se setkáváme jen zřídka s ideální odpovědí. A tak, co Čechoaustralan, to jiný poměr, vycházející z vlastních prožitých zkušeností a možností.*⁶⁶ S tímto názorem nesouhlasím. Buď se člověk cítí jako Čech nebo jako Australan. Žádný Čechoaustralan, z hlediska pocitů i národnosti, neexistuje. Snad se takto na exulanta mohou dívat rodilí Australané. Nikdy jsem neemigrovala, takže hodnotit tento problém se zdá být těžké, ale mé generaci bylo umožněno cestovat. Proto se přikláním k tomu, že buď se jedinec cítí Čechem, nebo něčím jiným, ale být něčím mezi nelze. Pokud si někdo myslí, že ano, já to považuji za pokrytectví. Člověk by měl být vlastencem, aby uchoval identitu svého národa nebo státu, kde žije. Exulanti, z mého pohledu, můžou vzpomínat na starou vlast a vyprávět svým dětem o ní, ale pokud se přikloní k tomu, že je jim Austrálie bližší, měli by poznávat její realie, historii a problémy. Vzpomínky na Česko tak budou mít jen jako oživení života v nové vlasti. V tom možná tkví problém emigrace. Rozpolcenost ke komu se myšlenkově přidat. Myslím si, že tohle rozhodnutí je mnohem těžší než samotný odchod, protože když se stanete Australanem, budete považován za zrádce. Pokud zůstanete Čechem, tak stesk po domově jedinci vytváří těžší život. Nevím, jak bych se rozhodla, ale pokud se někdo rozhodne být něco jiného, než byl, pak by mu to neměl nikdo vyčítat. Za svá rozhodnutí si neseme odpovědnost sami.

Pozitivní činností exulantů, nejen v Austrálii, bylo zakládání různých spolků, institucí, obchodů, restaurací a dalších míst pro obyčejné všední vyžití. Tato činnost si zaslouží ocenění, protože valná většina uprchlíků mohla ztratit zájem o setkávání nebo o vše české. Tyto aktivity byly důležité pro ty, kterým se stýskalo po domově a tady měli šanci sejít se s krajany a cítit se částečně jako v Československu. Samozřejmě to nemohlo plně nahradit vlast. O spolcích se psalo občas i v exilovém tisku. Například Zpravodaj, který vydávalo Československé národní sdružení v Sydney, informoval v roce 1968 o zřízení fondu, který byl zřízen kvůli očekávanému přílivu dalších uprchlíků z Československa po nečekané invazi

⁶⁶ SEMENOV, B.: *Odvaha odpoutat se od svých hranic*. In: Brouček, S.: *Češi – národ bez hranic*, s. 78.

vojsk Varšavské smlouvy.⁶⁷ V tomto případě uprchlíci už měli mnohem lepší podmínky, nemyslím tím pro útěk, ale pokud se ocitli v Austrálii, byla zde již připravená pomoc. Článek například apeluje na úspěšné krajanů, aby tyto exulanty-nováčky přijali jako zaměstnance.

Stesk po domově se eliminoval i tvořením sportovních družstev, vznikem divadelních společností a dalších činností pro zábavu. Dokonce se Čech objevil i v australském cirkuse.⁶⁸ Možnost uplatnění byla tedy celkem široká. „*V Darwinu a v Rum Jungle je přes 100 Čechoslováků a všem se daří dobře. Je tu několik českých farem, několik našich taxikářů, dvě české jídelny, v jedné lze někdy dostat i česká jídla, jsou zde českoslovenští kontraktori – tesaři, instalatěři, malíři a podobně, asi 15 až dvacet Čechů pracuje v kancelářích různých úřadů a jeden je lékárníkem ve zdejší nemocnici.*“⁶⁹ Z textu lze vyčíst, že se Čechům dařilo relativně dobře. Nesmí se však opomenout, že takový šťastný život asi neplatil pro všechny. Média situaci vykreslila zřejmě v lepším obraze. Realita pravděpodobně byla o něco horší. Částečně to mohlo být povzbuzení pro exulanty, že se mají relativně dobře. Někomu takové optimistické zprávy mohli skutečně pomoci. Jaký názor na emigraci měli lidé v jejich původní vlasti?

2.4 DOMOV Z POHLEDU EXULANTA

Exil neznamenal absolutní odloučení od domova. Existovala média, která zprostředkovávala zprávy z vlasti. Objevovaly se zde informace, které tehdejší československý tisk záměrně vynechával nebo o nich vůbec nepsal. „*Došly nám další zprávy*

⁶⁷ Libri prohibiti, Praha. Zpravodaj Československého národního sdružení v Sydney, N.S.W., Australia, č. 5 – 6, r. 12, srpen – září 1968, s. 3 – 4.

⁶⁸ Centrum pro československá exilová studia, *Czechs and Slovaks* 272, May 24, 1955, s. 6.

⁶⁹ Tamtéž, *Czechs and Slovaks* No. 270, March 29, 1955, s. 7.

o osudu komunisty odsouzených členů čs. národního hokejového mužstva, které zvítězilo na mistrovství světa ve Stockholmu. Konopásek a Bubník pracují v Jáchymově a ostatní derou peři na Borech.“⁷⁰ Sport, stejně jako jiné oblasti, byl silně poznamenán komunistickou represí. Nestalo se tak jen hokejistům, i když jejich tragický osud je zřejmě nejznámější.⁷¹ Ještě dnes, když se naskytne hokejový zápas Česko versus Rusko lze cítit z komentátorových úst jistá averze k ruskému výběru. V jiných sportovních odvětvích byly podobné situace. Australský exilový tisk si dovolil komentář, který dává najevo názory autora textu: „*Od té doby, co světový rekordman Emil Zátopek prohlásil v rozhovoru s dnes v Praze vězněným americkým novinářem Oatisem, že by rád běžel v Americe, nezučastnil se ani jediného závodu v zemích mimo železnou oponu. Že by už ani soudruh kapitán nebyl spolehlivý?*“⁷² Z pohledu současnosti si zřejmě málokdo dokáže představit, jakou šikanu sportovci zažívali. Proto když někteří odešli do emigrace (například Martina Navrátilová), tak si mnohonásobně usnadnili život. To, že pak hráli za jiný stát jim nelze vyčítat.

Zprávy, které se v tisku objevovaly, možná čtenáře-exulanty utvrzovaly v tom, že jejich rozhodnutí bylo to nejlepší, co mohli udělat. Například informace o Jáchymově. Toto místo se stalo symbolem komunistické hrůzy. Zpráva to jen dosvědčuje. „*Z Jáchymova unikla skupina vězňů po vyřazení elektrárny. V dolech je ministr Ján Lichner, plk. Prokop, dr. Kafka a hokejista Konopásek. Dochází k zoufalým pokusům o vzpouru, jež končí střelbou. Vězně ničí těžká práce, ale i strážé okrádající vězně o léky a potraviny.*“⁷³ Při takovém druhu zpráv by ani současný čtenář nechtěl zažít podobnou zkušenost. Z uvedeného článku se dá určit několik skutečností. Jednak komunisté do vězení posílali politické soky, inteligenci a vojáky. Následně pak i sportovce. Sami vězni se pokoušeli svou situaci zvrátit, ale jejich šance byly

⁷⁰ Libri prohibiti, Praha. *Sport doma i v exilu. Hockey*. In: Hlas domova, č. 3, r. 1, 20. srpna 1951, Melbourne, s. 9.

⁷¹ Asi nejznámějším potrestaným hokejistou byl Bohumír Modrý. Chtěl hrát NHL, což mu mělo být umožněno za to, že pojeďe hrát na MS ve Švédsku. Vše, co po něm ministr Kopecký chtěl, splnil s bonusem zlaté medaile. Nakonec se tak nestalo. Roku 1950 byl zatčen. *Ing. Bohumír Modrý*. In: http://www.totalita.cz/proc/proc_hokej_04.php [cit. 4. 3. 2013].

⁷² Libri prohibiti, Praha. K.W.: *Zátopek nesmí ven?*. In: Hlas domova, č. 5, r. 1, 17. září 1951, Melbourne, s. 9.

⁷³ Tamtéž, Hlas domova, č. 4, r. 1, 3. září 1951, Melbourne, s. 2.

minimální. To vše vede k úvahám, že tehdy asi příliš neplatilo známé rčení „všude dobře, doma nejlépe“. Tato slova se proměnila ve smutnou realitu. Domovský stát se stal pro mnohé nejhorsším možným místem na zemi. V emigraci snad existoval stesk po domově, ale asi spíše z hlediska ztráty přátel nebo kontaktu s rodinou.

Kontakt s domovem se stal téměř neřešitelným problémem. Jednak neexistovaly komunikační prostředky jako dnes, ale především kontaktovat lidi v totalitním režimu bylo zřejmě složité. V té době se již mohl projevit negativní názor na exulanty, který navíc byl podporován oficiálním československým tiskem. Pro pisatele dopisu v emigraci neexistovalo téměř žádné omezení. Jediné, co ho omezovalo, bylo vědomí toho, že píše lidem do Československa a tušil, že by snad jeho dopis mohl číst i někdo jiný než adresát, což nasvědčovaly některé zprávy, které se mohl jedinec dočíst v exilovém tisku. *„Pro mnohého adresáta musel být tento proces každodenní záležitostí, nebyl vyřešen beze zbytku a čas nebyl vždy smýšlení a hodnotám sdílenými s exilem příznivý. Avšak adresátovu pasivitu nebo dokonce akomodaci podmínkám a diktátům politického prostředí, ve kterém mu bylo souzeno žít, nelze připočíst pouze tomu, že se z disonance dostal příklonem k hodnotám režimu a zamítnutím všeho, co přicházelo z exilu. Smířit se s nimi neznamenal s nimi se ztotožnit.“*⁷⁴ Zejména poslední věta by se měla zdůraznit. Z výše uvedeného úryvku vyplývá, že komunikace existovala, ale adresáta v totalitě to mohlo ohrozit na existenci. Zřejmě proto mnoho lidí ani neodepisovalo a snažilo se být poslušnými občany.

Komunikační technika se postupně vyvíjela. Vznik nových médií, jako bylo rádio a následně i televize, se nejdříve zdálo výhodné. Jenže tato média byla problematická v tom, že se staly dalším nástrojem pro šíření propagandy. Tuto možnost však nevyužívaly jen totalitní režimy, ale i lidé a instituce, které se snažily proti komunistickému teroru bojovat. *„V září 1948 se skupina vlivných amerických politiků začala zabývat možností vytvoření civilní*

⁷⁴ POVOLNÝ, M.: *Mluvím k vám: Komunikace mezi exilem a domovem 1948 – 1989*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*, s. 145.

*instituce, která by spolupracovala s východoevropskými uprchlíky a jejich prostřednictvím komunikovala s obyvatelstvem zemí komunistického bloku. Účelem bylo zlomení informačního monopolu komunistických režimů.*⁷⁵ Vznik rozhlasu, zejména Svobodné Evropy, bylo pro mnohé lidi důležitou událostí. Jednalo se o instituci, která měla podávat pravdivé informace o tom, jak se vyvíjí situace nejen v Československu, ale obecně v totalitním světě. V československých médiích se příliš neobjevoval problém uprchlictví, pronásledování lidí režimem, znárodnění průmyslu a dalších negativních událostí.⁷⁶ Na druhou stranu nelze říci, že by média, která chtěla pravdivě vylíčit situaci v Československu, hlásila do světa jenom pravdu a nic jiného. Každá informace se dá upravit a nemusí být úplně lživá. Především se to týká vnucování názoru čtenáři nebo posluchači. Sám Petr Hrubý, který jednu dobu působil ve Svobodné Evropě, se s takovou praxí setkal. „(...)Doporučovalo nám malovat poměry ve Spojených státech narůžovo. To jsem odmítal s poukazem na to, že si naše národy dělaly iluze nejprve o Francouzích a pak o Rusech. Je třeba líčit situaci, jaká opravdu je. (...) Když jsem byl před vpádem kubánských emigrantů na Castrovu Kubu vedením Svobodné Evropy požádán, abych napsal komentář na téma, že Američané sice sympatizují s kubánskými rebely, žádnou invazi na Kubu však nepodniknou, odmítl jsem to napsat. Tehdy už vidoucím bylo jasné, že k tomu naopak brzy dojde. Jeden kolega přání vyhověl, sepsal to a pár dní nato byl vysílán jeho komentář, že Američané museli podpořit invazi. Polepšil si v kariéře, já ne.”⁷⁷

Tento poznatek ve mně vyvolává řadu otázek. Za prvé to znamená, že si nesmíme idealizovat tehdejší západní státy a jejich politiku. Za druhé rozdíl mezi tehdejším Západem a Východem nebyl příliš veliký, totalita o svých praktikách nepsala a státy, které se označovaly jako demokratické, o některých problémech raději také ne. Na druhou stranu totalita se nestyděla používat metody nelidského charakteru. Petr Hrubý sice odešel ze Svobodné Evropy, ale

⁷⁵ KOPECKÁ-VALESKÁ, O.: *Vysílání rozhlasových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky do Československa a do České republiky*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*, s. 184.

⁷⁶ Tamtéž, s. 185.

⁷⁷ HRUBÝ, P. – KOSATÍK, P.- POUŠTA, Z.: *Rozchod 1948*, s. 150.

mohl svůj názor vyjádřit a následně neměl problémy, které by nastaly, kdyby se podobně zachoval v totalitním Československu. Tam hrozilo vězení a jiné děsivé formy perzekuce. Samozřejmě to, co prožil Petr Hrubý ve Svobodné Evropě, se dá považovat za rozčarování z metod demokratické instituce.

3 PETR HRUBÝ

V předchozích kapitolách jsem se již částečně zmínila o jeho osudu. Život tohoto muže dokazuje především to, že kdo chtěl být úspěšný v době socialistické nadvlády KSČ, musel si vybrat. Buď bude úspěšný v Československu, ale to znamenalo souhlasit a ztotožnit se s politikou vládnoucí strany, nebo se rozhodl nesouhlasit, ale to znamenalo odejít z vlasti a bojovat o své postavení v novém prostředí. Petr Hrubý si vybral druhou možnost. Vyhnul se tím možná obvinění z pokrytectví, ale pro mnohé „vlastence“ se možná stal zbabělým uprchlíkem. Jak už zde bylo uvedeno dříve, taková tvrzení a hodnocení nejsou zcela správná. Sám Petr Hrubý určitě nebyl z odchodu nadšený, v tom smyslu, že opouštěl místo, kde se narodil. Ale z hlediska státní politiky to bylo zřejmě jediné logické řešení jeho situace. *„Nechtěl jsem opět žít v totalitní diktatuře jako za protektorátu. Navíc jsem chtěl pracovat zvenku proti komunismu, poté co jsem při pokusech o podzemní konspiraci brzy zjistil, že*

*nemohu důvěřovat lidem, které jsem do té doby dobře neznal. A to jsem tehdy ani netušil, že hodně takzvaných odbojových organizací zakládaly československé tajné služby. Nechtěl jsem žít dvojitý život, předstírat loajalitu, a tak lhát. Nelíbila se mi zbabělost, s kterou starší politici přijímali svou porážku.*⁷⁸ Jeho odchod se dá považovat za svobodné vyjádření názoru, který kdyby vyjádřil jinak, tak by skončil někde ve vězení nebo rovnou by mu byl udělen trest smrti.

Kdo to vlastně Petr Hrubý byl? Narodil se v roce 1921. Jeho život poznamenala druhá světová válka. V té době se živil jako dělník. To bylo prvně, co se setkal s diktaturou na vlastní kůži. Možná slyšel něco o bolševicích v Sovětském svazu, ale pokud člověk nezažije totalitu na vlastní kůži, pak mnoho lidí některým souvislostem těžko porozumí. Od roku 1945 do 1948 studoval na Karlově univerzitě filozofii, psychologii, cizí jazyky a literaturu. V té době byl velice činným, podílel se na různých akcích pro děti a na přípravě kulturně politického týdeníku, což s jeho názory nemohlo dopadnout jinak než následným odchodem do Ženevy. Zde studoval politologii, mezinárodní ekonomiku a moderní dějiny. Tady také pomáhal s ilegálním přechodem studentů z Německa na studia v tomto švýcarském městě. Následně se rozhodl být znovu činný na poli žurnalistiky a tak vznikl časopis Skutečnost. To mu následně otevřelo dveře do Rádia Svobodná Evropa. Tady měl řadu rozhlasových vysílání například „*Voláme KSČ*“ nebo „*Rozhovory s mladými lidmi, kteří hledají*“. Absolvoval studium na Columbia University obory politologie a dějiny, za což získal titul MA. Po odchodu z Rádia Svobodná Evropa má různá povolání – obchodní agent nebo také i vyučuje. Po roce 1968 opět studuje v Ženevě a získává i další titul. Nějaký čas žil i v Austrálii, konkrétně v Perthu. Někoho možná překvapí, že se zabýval mimo jiné i dějinami Sovětského svazu, které i přednášel.⁷⁹

⁷⁸ Tamtéž, s. 143.

⁷⁹ HRUBÝ, P.: *Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917 – 1987*. Ježek, Vlašim 2000, s. 262 – 263.

Život Petra Hrubého byl tedy velmi pestrý. Jeho život v současnosti jsem sice nezaznamenala, ale myslím si, že to, co již vykonal dříve, je samo o sobě obdivuhodné. Jeho spisy či knihy mají zajímavé myšlenky. Například „*Osudné iluze*“, které se zabývají československými spisovateli, mohou velmi dobře vykreslit dobovou atmosféru. Spisovatel byl pro tehdejší politiku skvělým nástrojem mocenské propagandy. Nejlépe to vystihuje život a dílo Jana Drdy, které ve své knize Petr Hrubý také zpracoval. Nejslavnější pohádkou Jana Drdy se stala ta o čertech. Praktiky pekla, které krásně ilustruje i film,⁸⁰ se dají klidně nazvat praktikami komunistické strany. Bohužel nevím, nakolik se liší kniha od filmu, ale buď si Drda neuvědomoval možnost srovnání s režimem, nebo možná vyjádřil svůj skutečný názor, o čemž pochybuji, protože přeci jenom pohádka není filosofické dílo, zejména ne pro soudruhy. Tohoto spisovatele autor knihy velice dobře charakterizoval: „*Až do sovětské invaze roku 1968 posluhoval komunistické straně, jejímž byl členem, a za odměnu požíval všech výhod, jichž se dostalo pisálkům, ochotným vyřukávat na psacím stroji chvalozpěvy na komunistické tyrany. Poslední léta jeho života svědčí o smutném osudu služebníků systému, který nesnáší žádné odchylky.*“⁸¹ Tento pohled je o to zajímavější, že se jedná o popis komunistického spisovatele exulantem, který si někde v Austrálii mohl oddechnout, že se těmto potížím vyhnul. Většina spisovatelů, kteří podporovali režim v Československu, zjistila v roce 1968, že socialismus má i své stinné stránky. Sám Jan Drda byl silně otřesen: „*Cítil jsem se řadu hodin jako v obludném snu... Bylo to pro mne nepředstavitelné, do posledního dne jsem přesvědčoval své děti, že se taková věc nemůže stát, že SSSR ať se na nás v neporozumění sebevíc mračí, není schopen tak brutálního agresorského činu... Byl to nejstrašnější otřes mého života, rozvrácení jistot, jimž jsem věřil... Mé srdce jest rozbito, můj vnitřní svět je v troskách.*“⁸² Smutnou pravdou zůstává, že Jan Drda nebyl jediným, koho tato situace vylekala a otevřela oči. Ti, co neměli jasno tak brzy jako třeba Petr Hrubý, nyní zažívali

⁸⁰ Samozřejmě nikoliv do detailů, tento film byl určen zejména dětem.

⁸¹ Tamtéž, s. 166.

⁸² Tamtéž, s. 170.

velice krušné chvíle. Začala další vlna emigrace. Někteří se k situaci nahlas vyjádřili, což následně vedlo k postihům. Myslím si, že invaze vojsk v srpnu 1968 už bylo jasné vyjádření totalitních metod. Kdo tehdy mlčel a odvracel se od tohoto problému, tak byl buď kovaným komunistickým aparátčíkem, nebo člověkem, který se rozhodoval v dané chvíli, co je pro něj výhodnější. Nevím, jak bych se zachovala. Petr Hrubý v tuto chvíli byl již dvacet let pryč. Po tak dlouhé době se v Československu téměř nic nezměnilo. Invaze spíše dávala najevo, že by snad mělo být ještě hůř, než bylo. Pro některé to muselo být velice nepříjemným procitnutím. Pokud do té doby se dalo nějakým způsobem existovat a věřit, že to jednou skončí, tak teď si mnoho lidí možná skutečně začalo myslet, že se Sovětským svazem to bude až na „věčné časy“.

Spisovatelů, kteří věřili komunistické myšlence, bylo mnohem více. Z prací Petra Hrubého mě, kromě Jana Drdy, zaujal i životní příběh Josefa Hory.⁸³ Byl to jeden z těch lidí, kteří socialismu, následně komunismu, začali věřit již v jeho rané fázi. Překvapuje mě, že těmto lidem nevadila bolševická revoluce v Rusku. Petr Hrubý nepochopení situace vystihl velmi přesně: „*Jak svůdné bylo v poválečném myšlenkovém chaosu nepochopit dosah Leninovy revoluce a jeho teroristické vlády! Jak snadné bylo promítnout vlastní vidiny lepšího světa do bolševické hrůzovlády, o níž se dost nevědělo!*“⁸⁴ Současník se snad podiví nad tím, že revoluce a její krvavé projevy se neprojeví například v tisku. Avšak mediální svět byl na úplně jiné úrovni než dnes a totalitní režim neměl zájem na tom, aby se vědělo příliš mnoho. Lidé byli po válce v takovém stavu, že jim asi nepřišlo podivné, když se začalo užívat násilí jako hlavního politického nástroje. Navíc mnoho osob mělo důvod být rozzlobeno. Hledal se viník války.

⁸³ Českou verzi příběhu zařadil autor do své knihy *Osudné iluze*, existuje i anglická verze, kterou si lze přečíst v olomouckém Centru pro exilová studia: Hruby, P.: *Literature and politics: The sad case of the Czech communist poet Josef Hora*. In: Socialist Countries Section, Australasian political studies association, 25th conference at kuring-gai C.A.E., Sydney, 30 August – 1 September 1983, karton 6, inv. č. 17, 25 s.

⁸⁴ HRUBÝ, P.: *Osudné iluze*, s. 41.

Sám Hora měl blízko k fanatismu.⁸⁵ Pro takový způsob života nemám pochopení. Fanatická víra v určitou myšlenku či názor znamená velké nebezpečí. Zejména v případě, kdy se jedinec nebrání použít jakýchkoliv prostředků pro to, aby ten jeho názor vyhrál. Naprosto nejhorší variantou však zůstává to, že při tomto sobeckém prosazování svého pohledu na svět, dochází velmi často k likvidaci ostatních názorů i jejich nositelů. Na druhou stranu Hora nebyl zcela zaslepen. Dokázal i kritizovat.⁸⁶ Ve 20. letech 20. století se to ještě nezdálo být problémem. Navíc jeho příklon k socialismu možná způsobila duševní prázdnota, která se po válce objevila u většiny lidí.⁸⁷

V roce 1929 došlo nejen ke změně v KSČ, ale i v myšlení spisovatele Hory. Jeho názor na některé soudruhy svědčí o jeho vysoké inteligenci a také o tom, že opravdu velice dobře vnímal změny, ke kterým došlo s bolševizací strany. Jak moc výstižné byla jeho charakteristika Gottwalda, Slánského a Kopeckého, když je přirovnal k „*bandě tupců, dětinských fanatiků a mazaných politikářů*“.⁸⁸ Hora se s Drdou nedá srovnávat. Drda pochopil až příliš pozdě, čeho je komunistický režim všeho schopen. Hora o těchto věcech přemýšlel ještě v době, kdy mu za takový druh úvahy nehrozil postih. Tato pojednání jsou velice důležitá pro pochopení těch, kteří se k tomuto levicovému směru přiklonili.

Další dílo Petra Hrubého souvisí s Austrálií. Pokud si myslíme, že Austrálie byla od komunistů příliš daleko, není to úplná pravda. Svědčí o tom práce Petra Hrubého s názvem „*Agent Jánský – Australan ve službách StB a KGB*“. Někteří z Australanů měli pocit, že komunismus skutečně může být tím nejlepším, co kdy někdo vymyslel. Existovali i lidé, kteří obdivovali Sovětský svaz.⁸⁹ Nutno dodat, že tito lidé znali komunismus především teoreticky a o praxi buď nevěděli, nebo tomu snad nevěřili. Nedokážu si představit, že po tolika letech komunismu v Sovětském svazu se naleznou ještě nadšenci. Zřejmě tomu však tak bylo. Sám

⁸⁵ Tamtéž, s. 42.

⁸⁶ Tamtéž, s. 44.

⁸⁷ Tamtéž, s. 46.

⁸⁸ Tamtéž, s. 50.

⁸⁹ HRUBÝ, P.: *Agent Jánský – Australan ve službách StB a KGB*. In: *Securitas imperii* 8, 2001, s. 71.

australský agent, původním jménem Milner, brzy zřejmě taky vystřízlivěl, protože se prý „vylekal a chtěl se dostat pryč.“⁹⁰ O tom, že to nebyl bezvýznamný člověk, svědčí tato pasáž: „Milner se stal československým špiónem už v New Yorku. Milner musí být zadržen v zemi „všemi způsoby“. To v té vražedné době mohlo znamenat, že když si nedá říci po dobrém, bude navždy umlčen.“⁹¹ Na výše uvedeném příkladu lze pochopit, že tyto režimy se nebojí jít i proti lidem, kteří z daného státu nepocházejí. Odchod z Austrálie do totalitního režimu se dá skoro považovat za pokus o sebevraždu. Možná, že kdyby s režimem byl stále v dobrých vztazích, že by situace vypadala trochu jinak, ale vzhledem k tomu, že KSČ zavírala i vlastní členy, které dokonce posílala na smrt, tak mám o tomto názoru mírné pochybnosti. Zmíněná studie v podstatě řeší vinu tohoto agenta a jeho snahu se z této nešťastné situace dostat. Kromě toho samozřejmě monitoruje jeho činnost, která byla pro změnu nebezpečná pro australské exulanty. „Milnerovy přednáškové zájezdy do australských měst byly sledovány v letech 1940 – 1944. Policie referovala, ale nemohla Milnerovi zabránit v profesorování na univerzitě v Melbourne, a dokonce ani v důležité pozici na Ministerstvu zahraničních věcí.“⁹² Nejdůležitějším aspektem však zůstává to, že tento muž, jako přednášející na univerzitě, nemůže být považován za člověka, který nemá přehled. Což znamená, že jeho činnost je málo pochopitelná. Zřejmě to dělal kvůli výhodám, které mu KSČ zřejmě slíbila. Takových lidí se bohužel vyskytlo mnohem více. Udavačské období vyvolalo v lidech nedůvěru i vůči velmi blízkým osobám, které pro vlastní prospěch udělaly téměř cokoli. Také kvůli takovému chování mezi lidmi musím odmítat totalitu. Nemohu bohužel konstatovat, že v demokratickém světě se takové chování neděje, ale dnes se málokdy stává, aby byl jedinec štvancem a musel bojovat o vlastní existenci.

Petr Hrubý se mimo jiné angažoval v časopise Skutečnost. Krátké pojednání bylo napsáno v Soudobých dějinách s názvem „Český realismus v exilu. O časopise Skutečnost

⁹⁰ Tamtéž, s. 73.

⁹¹ Tamtéž, s. 74.

⁹² „Exulantem“ se měl stát až v roce 1950. Tamtéž, s. 79.

(1948 – 1953).“ Sám autor o realismu má pochybnosti. Někdy být naprostý realista není úplně jednoduché. „*Za vlády totalitních dvojčat, fašismu a komunismu, se jedni přizpůsobili tím, že v zájmu přežití více či méně kolaborovali, druzí se s realitou nesmířili a za cenu ztráty domova, svobody a často i života se ji snažili změnit.*“⁹³ Názor Petra Hrubého na celou problematiku emigrace a života v totalitě. V době svého odchodu patřil mezi mladou a nadějnou generaci. Sám autor článku naznačil, že vždy dochází k tomu, že mladší začnou kritizovat starší generaci. Tento jev se objevil i v této, velmi vypjaté, době. V tomto momentě mladé lidi zklamala situace v Československu, zejména z politického hlediska. Skoro srovnatelné s politickou situací současnosti, avšak s tím, že dnes alespoň lze vyjádřit, co si člověk myslí, pokud tím ovšem někoho neurazí. Tehdy byla situace mnohem složitější. Jednak nebylo možné vyjádřit svůj pohled na politickou situaci, ale následně se zdálo, že nelze tento problém vyřešit.

Rok 1968 přinesl naděje v podobě „socialismu s lidskou tváří“, ale neumím si představit, jak může totalitní režim být lepší. Současná demokracie má blízko k deformaci do stavu horšího, ale aby se totalita stala něčím lepším, to by zřejmě musel padnout celý režim. Ani poté však není jistota, že se bude dařit lépe, o čemž svědčí současná situace. Pro mnoho mladých se stala emigrace jediným východiskem.⁹⁴ Při svém pozorování současné české společnosti, mám pocit, že mnoho mladých má opět chuť odejít pryč. Došlo vůbec k nějaké změně? Demokracii se podařilo nastolit, ale zřejmě nedošlo k změně myšlení. Listopadový převrat asi nebyl tak zásadním okamžikem pro mnoho občanů. Vzhledem k tomu, že dnes by mnoho lidí rádo vrátilo komunismus, cítím situaci jako nekontrolovatelnou a možná srovnatelnou s rokem 1948. Petr Hrubý popisuje mnoho jevů, které se začínají vracet. Pokud se zpoplatní vysoké školství, tak opět bude studium pro mnohé nedostupné. Demokraté se nedokážou na ničem rozumném shodnout. Komunistická strana posiluje a nikdo není schopen

⁹³ HRUBÝ, P.: *Český realismus v exilu. O časopise Skutečnost (1948 – 1953)*. In: Soudobé dějiny, č. 4, r. 14, 2007, s. 744.

⁹⁴ Tamtéž, s. 745.

její nárůst zastavit. Myslím, že by bylo zajímavé vědět, co si o tom myslí lidé, kteří zažili situaci v roce 1948. Já v dnešní situaci cítím návrat tam, kde bychom správně neměli být. Naše politika nejde cestou evoluce. Domnívám se, že článek, který byl napsán na svou dobu, má stále svou platnost. „*Počáteční zoufalství nad situací doma i v exilu, kde jsme byli svědky pokračující impotence stranických politiků, postupně vystřídala nadějná spolupráce sice roztroušených, ale podobně smýšlejících mladých lidí.*“⁹⁵ Mladý člověk může změnit mnohé, ačkoliv si to neuvědomuje. Proto se obávám toho, že současná politická neaktivita mé generace může mít špatné následky. Z úryvku také vyplývá, že politici měli vždy problém něčeho dosáhnout. Jak už bylo zmíněno, v roce 1948 se jasně ukázalo na demokratických ministrech, že nejsou schopni bojovat za své demokratické myšlenky, v dalších letech se ukázalo, že ani komunističtí politici nemají lepší postavení. Existovali i komunisté, kteří to snad mysleli s obyvatelstvem dobře. Jenže tito komunističtí politici, kteří měli za sebou Sovětský svaz a to zejména v době Stalina a Brežněva, neměli šanci něco změnit. Také už jsem naznačila, že si nemyslím o komunismu, že by mohl být snad lepší. Rok 1968 byla jen krátkodobá bezmocnost těch, kteří usilovali o absolutní moc. Obávám se, že Češi a zejména čeští politici neumějí bojovat. Existují sice okamžiky, kdy bylo lepší nebojovat (září-říjen 1938), ale bylo mnoho událostí, kdy bylo zapotřebí odvahy a jít proti tomu, co se nám nelíbilo. Petr Hrubý bojoval v exilu zejména psaným slovem. V tehdejší Československu žilo mnoho lidí, kteří dnes tvrdí, že tehdejší režim se jim nelíbil, ale nikdy to nedali pořádně najevo.

Dalším pojednáním, nikoliv od Petra Hrubého, ale naopak o něm, napsal Pavel Paleček. Zde se mimo jiné píše o aktivitách, které se především týkaly studentů.⁹⁶ Toto krátké pojednání o životě Petra Hrubého je mnohem podrobnější. Autor vypisuje, co všechno v exilu

⁹⁵ Tamtéž, s. 746.

⁹⁶ Například setkání profesorů se studenty. Článek je sice z knihy Petra Hrubého, ale je to představení tvůrce knihy z pohledu jiného člověka. PALEČEK, P.: *Nenápadný provokatér Petr Hrubý*. In: Hrubý, P.: *Nebezpeční snílci. Australská levice a Československo*. Stilus Press, Brno 2007, s. 444.

tvořil. Nebylo toho málo. Kromě toho, že se zabýval situací doma, jak nasvědčují práce o československých spisovatelích, také se zabýval exulanty a jejich problémy. Protože sám byl ve stejné situaci, dokázal se vcítit do těch, kteří zažívali stejné útrapy. Domnívám se, že kdo neemigroval, tak těžko pochopí některé souvislosti. Možná si dokáže představit stesk po domově, ale jiné komplikace jsou mu celkem vzdálené. Práce Petra Hrubého může současníkovi dané problémy přiblížit.

Sám Petr Hrubý v emigraci zažíval různé složitosti. Od problémů ve Svobodné Evropě, které byly již uvedeny, pak také komplikace s emigrací do USA. „*Při získávání amerického občanství mu soudce řekl, že mu ho sotva udělí, protože je nemrava. Tím narážel na fakt, že se Petr rozvedl.*“⁹⁷ Americký soudce asi věděl, že Petr Hrubý pochází z komunistického státu. Amerika tehdy byla trochu jiným státem než dnes. Komunisté jim vadili. V té době byla velká obava ze špionáže. Takže nakonec nešlo tolik ani o rozvod jako o strach z komunismu. Problém se vyřešil, když Petr Hrubý upozornil na to, že se i v USA lidé rozvádějí.⁹⁸ Což by mohlo potvrdit mou teorii, že rozvod se stal jen záminkou, nikoliv důvodem. O pár let později se odstěhoval do Austrálie. Do místa tak vzdáleného, že člověka toto rozhodnutí až zaráží.

Do Prahy se Petr Hrubý znovu dostal až zhruba po padesátiletém exilu.⁹⁹ Z vlasti odešel, když byl mladým člověkem. Do Čech se vrátil již jako starší muž. Jeden z mála, který se toho dožil. Pocity byly asi smíšené. Velkým problémem se stalo hodnocení exulantů lidmi, kteří zde zůstali. Sporná otázka v takovém úsudku spočívá v tom, že exulant, kterému se povedlo odejít bez nějakého většího postihu, neví, jaké to bylo žít čtyřicet let pod vládou teroru. Petr Hrubý sice zažil nacistickou hrůzovládu, ale ta trvala daleko kratší dobu. Lidé, kteří zůstali, zase nedokážou pochopit, že emigrace neznamena vždy lepší život. Petr Hrubý se dokázal v cizině uplatnit, a proto si mnoho osob může myslet, že odešel jen za kariérou. Tady se nejedná tolik o problém emigrace, ale o nespokojenost mnohých s vlastním osudem.

⁹⁷ Tamtéž, s. 446.

⁹⁸ Ačkoliv v tomto případě se jednalo o příklad rozvodu vrchního soudce, tamtéž, s. 446 – 447.

⁹⁹ Tamtéž, s. 449.

Mnozí si dnes možná pokládají otázku, jestli by se jejich osud změnil, kdyby odešli. Odpověď se zdá být jednoduchá. Změnil by se, ale nelze jednoznačně rozhodnout, zda k lepšímu či horšímu. Vždy záleží na ochotě jedince přizpůsobit se novému prostředí.

V knize „*Rozchod 1948*“, kde jsou rozhovory s exulanty, Petr Hrubý odpovídal na mnohé otázky, ale zejména dvě z nich mohou některým jedincům naznačit, jak se vlastně v emigraci cítil a následně, jak se cítil po návratu domů po tolika letech. Jak se tedy Petr Hrubý cítil mimo rodnou vlast? „*Na to nelze odpovědět jednoduše. Ten pravý, prvý domov byl ztracen, a exil se stane pouze jakýmsi domovem. Každý další domov je už brán jen jako dočasný. Člověk se může nakonec zabydlit všude, všude lze najít krásu a zajímavé prostředí i lidi; i v novém prostředí lze být užitečný a šťastný.*“¹⁰⁰ To znamená, že exil pro Petra Hrubého nebylo něco, co by si za každou cenu přál a to, že zde vybudoval kariéru, bylo jen proto, že se musel nějak uživit. Pokud by někdo chtěl konstatovat, že P. Hrubý přestal být Čechem, tak on to tak nevnímal. Nedokázal se stát Američanem nebo Australanem.¹⁰¹ Už zde bylo zmíněno, že se někteří s tímto údělem vyrovnali tak, že se stali Čechoaustralany. Myslím si však, že se to spíše týká dětí exulantů, kteří se už v totalitním Československu nenarodili. Dokážu pochopit člověka, který se narodil v Čechách a nemůže se stát někým jiným. Stejně tak dokážu pochopit i ty, kteří se sice narodili českým rodičům, ale jejich vlastní už je jiný stát, takže se cítí spíše občany dané země. Avšak nemohu pochopit rodilé české občany, kteří o sobě tvrdí, že jsou Čechoaustralany nebo dokonce přímo Australany. Asi jsem příliš velký vlastenec. Myslím, že být vlastencem není nic špatného. Problém nastává, když jedinec odsuzuje jiné rasy či národnosti.

Jaký byl vlastně návrat pro Petra Hrubého? Bohužel ve své odpovědi nebyl příliš konkrétní. Evidentní bylo jeho rozčarování z politické situace. Sám uvažoval nad tím, že

¹⁰⁰ ¹⁰⁰ HRUBÝ, P. – KOSATÍK, P.- POUŠTA, Z.:*Rozchod 1948*, s. 151.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 151.

situace je mnohem lepší ve státech, kde nebyla demokracie znehodnocena totalitou.¹⁰² To však neznamená, že by v těchto státech neexistovala korupce a další negativní jevy, které se v současné době projevují v naší politice. Ovšem v našem prostředí se zdá být problémem náklonost některých lidí k současné komunistické straně. Další problémy spočívají v tom, že si lidé přestali důvěřovat. Navíc pokud se zde vrátili někteří exulanti, bylo těžké najít shodu v některých názorech. Vývoj myšlení ve svobodě a totalitě byl značně odlišný. Demokracie v jiných státech nepřerušila totalita, avšak nedomnívám se, že demokratické způsoby jiných států by byly lepší než u nás. V českém prostředí, bohužel, v politice ještě zůstaly některé praktiky, které byly charakteristické pro bývalý režim. Srovnat demokracii v jiném státě může skutečně jen ten, kdo v daném státě žil. Například Petr Hrubý se v tomto problému velice dobře dokáže vyznat. Na druhou stranu existuje mnoho zpráv o politice některých států, zejména USA, které se mi nezdají příliš demokratické. Domnívám se, že hlavním rozdílem je velikost státu a počet obyvatel. Srovnávání života u nás a v jiných demokratických státech se zdá být velmi komplikované.

Z odpovědi Petra Hrubého se dá určit jisté zklamání. Nejen z politického vývoje, ale i z hlediska společnosti. V tomto případě se skutečně jedná o dlouhodobý problém. Mladí často nemají žádné cíle, jejich výchova byla zanedbána. Na svět se dívají až nihilisticky. Za tyto negativní jevy možná mohou i životní podmínky jejich rodičů, kteří ač měli mnoho ambicí, neměli možnost je projevit, protože režim jim to zakázal. Dnešní mladá generace nemá příliš zájem se jakkoliv zabývat smysluplnými aktivitami. Samozřejmě, že se to nedá použít na všechny, ale těch angažovaných, například politicky, není tolik.

Samozřejmě, že po roce 1989 se do Československa, následně do České republiky, nevrátili všichni exulanti. Někteří v emigraci zemřeli, jiní se cítili už příliš staře na to, aby se vraceli. A někteří možná nevěděli, co mají od návratu očekávat. Těmto lidem, ať už kvůli

¹⁰² Tamtéž, s. 155.

věku či zdraví, nelze vyčítat, že odmítli návrat. Po tak hořkém zklamání z domácího vývoje, o kterém patrně z exilového tisku věděli, se nedá očekávat, že měli zájem vrátit se do rodné vlasti. O tom svědčí i tento úryvek: „(...) *Jiná emigrantka, již z doby normalizace, se vrátila do vlasti na několikadenní návštěvu krátce po revoluci. Je duše útlocitná a doznívající stopy morálky starého režimu spolu se záběrem bezohledného raného kapitalismu v zemi v ní vyvolaly tak silný odpor, že se vrátila s obnovenými nesympatiemi k rodné zemi, která trvá od té doby již celých patnáct let. Své děti orientovala místo na češtinu na francouzštinu, poslala je studovat do Francie, v rodině, ač celé české, se i v kuchyni mluví jen anglicky.*“¹⁰³ Někdo by mohl namítnout, že se zdá, že tento člověk musel nenávidět Československo vždy, jinak by se takto zachovat nemohl. Tito lidé pojem vlastenectví necítí tak intenzivně jako ostatní, na druhou stranu, když bylo patrné, že komunisté nebudou příliš potrestáni za svou čtyřicetiletou vládu teroru, kdo by se chtěl vrátit? Zvláště v současné době se zdá, že problém KSČ nebyl příliš radikálně vyřešen. Dodnes celou společnost rozdělují některé sporné otázky v některých případech. Obávám se, že řešit a trestat lidi dvacet let po převratu, je spíše jen ukázka toho, že naše justice nebyla schopná za tak dlouhou dobu tento problém vyřešit. Mám pocit, že tato kauza se už nikdy nevyřeší. Takže to vypadá, že komunisté v podstatě neprohráli. Zklamání exulantů ze současného vývoje tedy nelze zpochybňovat, protože stejné pocity se objevují i u lidí, kteří zde žili celou dobu. Politická i soudní elita vytváří v lidech nenávist vůči celému systému. Lidé začínají opět cítit prázdnotu, která zde byla už za bývalého režimu. A pak se začnou objevovat lidé, kteří si dokonce myslí, že režim, který tady čtyřicet let lidi vykořisťoval, byl mnohem lepší. Pokládám si otázku v čem? Velké množství lidí tvrdí, že lidé měli práci a měli, kde bydlet. Jenže to vše bylo vykoupeno tím, že byla omezena jejich svoboda, další trpěli ve vězení nebo jiných formách komunistické perzekuce. Myslím, že otáčení se k bývalému režimu jako tomu lepšímu je velkým nebezpečím pro současnou

¹⁰³ SEMENOV, B.: *Odvaha odpoutat se od svých hranic*. In: Brouček, S.: *Češi – národ bez hranic*, s. 82.

demokracii a politická elita by s tím měla něco dělat. Myslím, že prevence proti komunistickému režimu není dobrá. Příběhy exulantů, které jsou mnohdy velmi tvrdé, dnes málokdo zná. Média se těmto problémům zřejmě nevěnovala.¹⁰⁴ Mladí lidé o tom ví velmi málo. Pokud poslouchají lidi s názory o tom, že život v totalitě byl lepší, pak mám velké obavy o budoucnost. Nechci tvrdit, že za komunismu neexistovalo něco dobrého. Jenže samotná komunistická politika se mi nelíbí, a proto nemohu sdílet nadšení z předchozího režimu. Myslím si, že v současnosti může být mnoho lidí nespokojeno, protože svoboda znamená sám se rozhodovat. V minulém systému za lid rozhodoval státní systém a mnohým to asi maximálně vyhovovalo. Vlastní uvažování někdy může asi hodně bolet. V bývalém režimu to bolelo ty, kteří chtěli mít vlastní názor, dnes to bolí ty, kterým se uvažovat nechce.

Jak na závěr charakterizovat život a dílo Petra Hrubého? Rozhodně se nesmířil se situací v Československu, a proto odešel. Stejně tak nemohl danou situaci jen vnímat, a tak o daných problémech sepsal řadu pojednání nebo o tom přednášel. Domnívám se, že jako většina uprchlíků, se chtěl vrátit domů mnohem dříve. Bohužel se tak nestalo. Jeho život a dílo byl vlastně boj za to, aby se lidé poučili a už nikdy o totalitu nestáli. Jenže v současném světě, kdy se příliš nechte a lidé o tyto informace zřejmě příliš zájem nejeví, se velice složitě taková osvěta dá dělat. Obávám se, že se náš národ asi nepoučí. Střídání diktatur s obdobím relativní svobody bude zde asi napořád. Pro lidi, kteří měli s totalitou bližší zkušenost, se taková změna líbit nemůže. Sami rozhodně nestojí o to, aby něco podobného znovu prožili. Mnoho lidí totiž prožilo první světovou válku i tu druhou s nacistickou diktaturou. Někteří se dožili i komunistické totality. Takový život se jeví jako velmi smutný. Naštěstí se s tím někteří dokázali vyrovnat relativně dobře, ovšem za cenu toho, že svůj osud přijali a nebouřili se. Jiní vyjádřili svůj názor, ale museli počítat s problémy. Někdo se rozhodl pro emigraci, tak jako Petr Hrubý. Jeho život v exilu byl střídavě dobrý a špatný. Například zmínka o rozvodu.

¹⁰⁴ POVOLNÝ, M.: *Mluví k vám: Komunikace mezi exilem a domovem 1948 – 1989*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století*, s. 148.

Tento společenský jev sám o sobě není příliš radostný, jenže v situaci Petra Hrubého to bylo mnohem složitější. Patřil však mezi lidi, kteří se nikdy nevzdávali. Měl obrovskou výhodu, že se dokázal relativně rychle cizímu prostředí přizpůsobit. Stesk po domově ho možná trápil z počátku, ale vědomí, že ve své rodné vlasti by byl perzekuován, stačilo na to, aby smutek potlačil. Myslím, že by se současný člověk měl životy exulantů zabývat, protože nikdy nemůže vědět, jestli se do podobné situace nedostane. Na druhou stranu místo nudného sezení u piva nebo stěžováním si nad bídným životem v Československu, zažili svým způsobem zajímavá dobrodružství. Mnoho exulantů se dostalo do zemí, kde by se možná nikdy nedostali. Svým způsobem i samotná Austrálie, zejména pro českého či slovenského uprchlíka, byla hodně exotickým státem. Austrálie se od jiných zemí anglosaského světa dost razantně liší. Rozdíl mezi australským životem a československou každodenností byl natolik velký, že pro mnohé muselo být zdejší prostředí velkým šokem. Zvláště pro exulanty v roce 1948, protože mediální svět netvořil tolik cestopisných dokumentů jako dnes. Málokdo věděl o ostatních státech dostatek informací. Dnes ve světě médií a internetu se některé jevy mohou zdát až komické, zejména generaci narozené po roce 1989. Dnes všichni víme, co od Austrálie nebo jiných zemí očekávat, ale před padesáti lety to bylo jiné. Naštěstí fungovala exilová periodika, se kterými pracoval i Petr Hrubý, například ve vysílání rádia Svobodné Evropy. Takže v roce 1968 situace pro emigraci, i z hlediska znalostí o druhých státech, byla jiná. Dřívější uprchlíci se snažili domov kontaktovat a informovat o svém novém domově. Generace v šedesátých letech už byla na tom o něco málo lépe. Fungovalo více médií, například televize. Nejen ti, co odcházeli do emigrace, potřebovali zprávy o tom, co se děje kolem, ale i exulanti se živě zajímali o domov. O tom svědčí činnost Petra Hrubého. Myslím si, že jeho práce měla smysl. Nejen pro generaci dané doby, ale i pro tu následující. Pro pochopení co tu bylo nastoleno, jaké životní podmínky byly vytvořeny a také pro pochopení toho, co by se mohlo stát, kdyby se k moci opět dostala totalita.

ZÁVĚR

Tato práce měla přiblížit odchod lidí z Československa do Austrálie. Příčiny a následky daného rozhodnutí. Poukázat na život v exilu a jeho důsledky. Hlavním úkolem bylo přiblížit život a dílo Petra Hrubého, který patřil mezi exulanty.

Pro vysvětlení odchodů do exilu byla práce rozdělena na tři části. Nejdříve se zabývala situací v Československu pro vykreslení dobové atmosféry. K této části byla využita především literatura zaměřující se na situaci v době února 1948. Další část se zabývá emigrací do Austrálie a životními podmínkami exulantů v novém prostředí. Tato část práce má význam k rozšíření tématu exilu o australskou oblast, která nebyla zatím příliš zdokumentována. Byla zde uvedena aktivita exulantů v rámci společenského života. Vytváření spolků a organizací nejen z politického hlediska v rámci přílivu nových uprchlíků, ale i zaměření na výuku dětí a využití volného času. Poslední část práce se zabývá životem a dílem Petra Hrubého.

V rámci mikrosondy do osudu Petra Hrubého bylo využito pramenů z *Centra pro československá exilová studia FF UP* v Olomouci a materiálů z knihovny samizdatové a exilové literatury *Libri prohibiti*, která se nachází v Praze. Jeho dílo vypovídá o tom, jak se vyvíjela situace v Československu již před rokem 1948, především z pohledu spisovatelů, kteří měli možnost ovlivňovat lidské názory. Pro tuto práci byly použity především osudy Josefa Hory a Jana Drdy. Byly zde uvedeny i citace z rozhovoru s Petrem Hrubým z knihy *Rozchod 1948. Rozhovory s českými poúnorovými emigranty*. Na této knize se podílel také autorsky.

Pro zodpovězení hlavních otázek byl nezbytný rozbor díla Petra Hrubého a dalších autorů, kteří se zabývali problematikou emigrace. Petr Hrubý nejen v rozhovoru, ale i ve svém autorském díle, odpověděl na hlavní otázky. Důvody jeho odchodu kvůli nesouhlasu s politickým a ideologickým vývojem. Jeho spisovatelská a žurnalistická činnost souvisela

s jeho nesouhlasem života v exilu, který považoval jen za dočasný. Na závěr vyjádřil i svůj pohled na situaci, která vznikla v Československu po roce 1989.

SEZNAM LITERATURY:

1. ALBRECHT, J.: *Můj otec generál: Milan Píka*. In: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10213309129-muj-otec-general/409235100021003/> [cit. 31. 1. 2013].
2. FILÍPEK, J.: *Odlesky dějin československého exilu*. Praha, 1999.
3. HANZLÍK, F. – KONEČNÝ, K.: *Čs. vojenský exil pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*. Univerzita obrany, Brno 2009.
4. HANZLÍK, F.: *Únor 1948. Výsledek nerovného zápasu*. PREWON, s.r.o., Praha 1997.
5. HORA, O.: *Svědectví o puči*. Sixty-Eight Publishers, Corp., 1978.
6. HRUBÝ, P.: *Agent Jánský – Australan ve službách StB a KGB*. In: *Securitas imperii* 8, 2001.
7. HRUBÝ, P.: *Český realismus v exilu. O časopise Skutečnost (1948 – 1953)*. In: *Soudobé dějiny*, č. 4, r. 14, 2007.
8. HRUBÝ, P.: *Osudné iluze. Čeští spisovatelé a komunismus 1917 – 1987*. Ježek, Vlašim 2000.
9. HRUBÝ, P. – KOSATÍK, P.- POUSTA, Z.: *Rozchod 1948. Rozhovory s českými poúnorovými emigranty*. Univerzita Karlova, Praha 2006.
10. JÍLEK, T. – JÍLKOVÁ A.: *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948 – 1989*. Miloš Uhlíř – Baset, Praha 2006.
11. KAPLAN, K.: *Nekrvavá revoluce*. Mladá fronta, Praha 1993.
12. KAPLAN, K.: *Pět kapitol o únoru*. DOPLNĚK, Brno 1997.
13. KAPLAN, K.: *Poslední rok prezidenta*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993.
14. KOPECKÁ-VALESKÁ, O.: *Vysílání rozhlasových stanic Svobodná Evropa a Hlas Ameriky do Československa a do České republiky*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu*. Univerzita Karlova, Praha 2000.

15. KOTLÁN, P.: *Demokracie ve stínu*. Institut vzdělání SOKRATES, s.r.o., Ostrava 2003.
16. LIŠKA, V.: *Causa Edvard Beneš*, FONTÁNA, Olomouc 2005.
17. MASARYK, T. G.: *O bolševictví*. Evropský kulturní klub, Praha 1990.
18. MOSEROVÁ, J.: *Vzdálení a blízcí Češi v Austrálii*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. Století. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu* Praha, Univerzita Karlova, 2000.
19. OLŠÁKOVÁ, D.: *V krajině za zrcadlem. Politici exulanti v poúnorovém Československu a případ Aymonin*. In: *Soudobé dějiny*, č. 4, r. XIV, 2007.
20. ORT, A.: *Dr. Edvard Beneš – evropský politik*. Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka na Vysoké škole ekonomické, Praha 1993.
21. PALEČEK, P.: *Nenápadný provokatér Petr Hrubý*. In: Hrubý, P.: *Nebezpeční snílci. Australská levice a Československo*. Stilus Press, Brno 2007.
22. PERNES, J.: *Lev v kleci. Návrat Lva Sychravy z emigrace v roce 1955*. In: *Soudobé dějiny*, č. 4, r. XIV, 2007.
23. PITHART, P.: *Exil a emigrace odchody a návraty (20.1.2003)*. In: http://www.pihart.cz/archiv_textu_detail.pp?id=189 [citováno 13. 4. 2013].
24. POLÁKOVÁ, L. – NAVARA, L.: *Příběhy železné opony: Chytněte ty Zátopy*. In: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10095467107-pribehy-zelezne-opony/406235100221012/> [cit. 28. 1. 2013].
25. POVOLNÝ, M.: *Mluví k vám: Komunikace mezi exilem a domovem 1948 – 1989*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu*. Univerzita Karlova, Praha 2000.
26. SEMENOV, B.: *Odvaha odpoutat se od svých hranic*. In: Brouček, S.: *Češi – národ bez hranic. Výběr textů a diskuse ze semináře k problematice národního vědomí Čechů žijících v zahraničí*. Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2011.

27. Ing. Bohumír Modrý. In: http://www.totalita.cz/proc/proc_hokej_04.php [cit. 4. 3. 2013].
28. ULČ, O.: *Profil a motivy uprchlíků poslední komunistické vlny*. In: Hrubý, K. – Brouček, S.: *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu*. Univerzita Karlova, Praha 2000.
29. *Jak to bylo v únoru 1948. Před 60 lety se komunisté dostali k moci*. In: Vláda České republiky. <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/jak-to-bylo-v-unoru-1948--pred-60-lety-se-komuniste-dostali-k-moci-31790/> [citováno 23. 2. 2013]

SEZNAM PRAMENŮ:

1. Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. Hruby, P.: *Literature and politics: The sad case of the Czech communist poet Josef Hora*. In: Socialist Countries Section, Australasian political studies association, 25th conference at kuring-gai C.A.E., Sydney, 30 August – 1 September 1983, karton 6, inv. č. 17.
2. Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. *Czechs and Slovaks in the west no 57*. In: Radio Free Europe, karton 3, January 16, 1952.
3. Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. *Czechs and Slovaks 256*. In: Radio Free Europe, karton 3, September 28, 1954.
4. Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. *Czechs and Slovaks No. 270*. In: Radio Free Europe, karton 3, March 29, 1955.
5. Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. *Czechs and Slovaks 272. Some news and reports from Czech exile papers in Australia*. In: Radio Free Europe, karton 3, May 24, 1955.

6. Centrum pro československá exilová studia FF UP, Olomouc. *Czechs and Slovaks* 272. In: Radio Free Europe, karton 3, May 24, 1955.
7. Libri prohibiti, Praha. *Sport doma i v exilu. Hockey*. In: Hlas domova, č. 3, r. 1, 20. srpna 1951, Melbourne.
8. Libri prohibiti, Praha. Hlas domova, č. 4, r. 1, 3. září 1951, Melbourne.
9. Libri prohibiti, Praha. K.W.: *Zátopek nesmí ven?*. In: Hlas domova, č. 5, r. 1, 17. září 1951, Melbourne.
10. Libri prohibiti, Praha. *Zpravodaj Československého národního sdružení v Sydney, N.S.W., Australia*, č. 5 – 6, r. 12, srpen – září 1968.
11. Rudé právo, 16. říjen 1949, č. 244, r. 30.
12. Rudé právo, 6. říjen 1952, č. 266, r. 33.
13. Rudé právo, 20. listopad 1952, č. 310, r. 33.

RESUMÉ

The work deals with the communist coup and its consequences. The main problems of this period include extensive emigration of people away from the former totalitarian regime. The main objective of this work is the Australian exile and refugees living in this area with regard to the lives of their relatives in socialist Czechoslovakia. The author compares life in the totalitarian and democratic worlds from the emigrant perspective. The work outlines difficult beginnings of refugees in a new country, their feelings, thinking, and their overall inclusion into a different society. Answers to these important questions can be found in the analysis of contemporary sources, especially the Czechoslovak Communist press and exile periodicals. The differences of opinion between the communist and democratic world are not illustrated by contemporary media only, but also by the specific example of one of the refugees - Peter Hruby's - fate. His life shows both positives and negatives of exile. This example demonstrates the difference between living in a closed totalitarian world and open possibilities of democracy. This work also presents examples of how the Czech people used to leave their country. It also shows the influence of unsuccessful emigrants on the stricter guarding of boundaries. These stories of the Iron Curtain are the evidence of inhumane treatment demonstrated by the former regime. At its conclusion the work deals with the problems that must be addressed by today's emigrants, such as negative attitudes displayed by the people who did not leave and tried to live in the era of Communist Party rule.